

Nr 17

Konstitutionsutskottets memorial angående granskning av de i statsrådet förda protokoll.

Till konstitutionsutskottet har på därom hos vederbörande gjord framställning blivit överlämnade de under tiden från och med den 10 januari 1961 till och med den 9 januari 1962 i statsrådet förda protokoll, nämligen över *justitiedepartementsärenden* från och med den 13 januari 1961 till och med den 3 januari 1962;

justitieärenden från och med den 13 januari 1961 till och med den 29 december 1961;

utrikesdepartementsärenden från och med den 13 januari 1961 till och med den 3 januari 1962;

försvarsärenden från och med den 13 januari 1961 till och med den 3 januari 1962;

socialärenden från och med den 13 januari 1961 till och med den 3 januari 1962;

kommunikationsärenden från och med den 13 januari 1961 till och med den 3 januari 1962;

finansärenden från och med den 13 januari 1961 till och med den 3 januari 1962;

eklesiastikärenden från och med den 13 januari 1961 till och med den 3 januari 1962;

jordbruksärenden från och med den 13 januari 1961 till och med den 3 januari 1962;

handelsärenden från och med den 13 januari 1961 till och med den 3 januari 1962;

inrikesärenden från och med den 13 januari 1961 till och med den 3 januari 1962;

civilärenden från och med den 13 januari 1961 till och med den 3 januari 1962.

Därjämte har på därom särskilt gjorda framställningar till utskottet överlämnats utdrag av följande i statsrådet förda protokoll, nämligen:

över inrikesärenden den 12 januari 1962, i vad det avser ärendet nr 113 angående krigsinstruktion för länsstyrelserna;

över inrikesärenden den 30 mars 1962, i vad det avser ärendet nr 136 angående besvär av Gerd Walden i fråga om tjänstledighet för genomgång av viss kanslistkurs; samt

över civilärenden den 30 mars 1962, i vad det avser ärendet nr 66 angående besvär av e. o. kontorsskrivaren Carin Erlandson över beslut av utbildningsnämnden för kanslisterna vid centrala verk m. m. om utseende av deltagare i viss kurs.

A

Vid den granskning av ovan omförmälda protokoll och övriga handlingar, som i överensstämmelse med grundlagens föreskrift av utskottet företagits, har utskottet ej funnit anledning att mot någon ledamot av statsrådet tilllämpa § 106 regeringsformen.

B

Utskottet har vidare vid granskningen beslutat att ej framställa någon anmärkning jämlikt § 107 regeringsformen mot ledamot av statsrådet.

C

Vid granskningen har utskottet uppmärksammat följande förhållanden av beskaffenhet att föranleda nedanstående uttalanden av utskottet utan åberopande av § 107 regeringsformen.

a)

I

Utskottet har vid sitt dechargearbete i år — liksom föregående år (jfr memorial nr 15 s. 14 ff) — ägnat särskild uppmärksamhet åt såväl de av Kungl. Maj:t som de av chefen för handelsdepartementet fattade besluten avseende exportlicenser för krigsmateriel. Härvid har utskottet enhälligt funnit sig sakna anledning till erinran av något slag mot vederbörande statsråd. Detta förhållande har utskottet med hänsyn till förevarande ärendens synnerliga vikt ansett sig böra bringa till riksdagens kännedom.

Närvarande vid behandlingen av förevarande ärende:

från f ö r s t a kammaren: herrar Elmgren, Damström, fru Segerstedt Wiberg, herrar Georg Pettersson, Sveningsson, Kronstrand, Erik Olsson, Virgin, Dahl och Harald Pettersson; samt

från a n d r a kammaren: herrar Spångberg, Adamsson, Nilsson i Östersund, Hammar, Braconier, Alemyr, Henningsson, Svenungsson* och Boo*.

* Ej närvarande vid justeringen.

II

I ett inlägg den 26 oktober 1961 i Förenta Nationernas politiska utskott under debatten om inställande av kärnvapenprov anförde utrikesministern bl. a., att tre stormakter fört förhandlingar vid nedrustningskonferensen i Genève. Överläggningarna hade ditills misslyckats och några nya omständigheter, som skulle kunna främja ett positivt resultat, vore knappast inom synhåll. Utrikesministern hade emellertid velat ifrågasätta, att man nästa gång började med de kärnvapenfria länderna och lämnade initiativet till

dem i fråga om införandet av ett förbud mot kärnvapenprov. Det kunde enligt utrikesministerns mening övervägas om ej ett antal dittills kärnvapenfria stater borde bilda en »non-atom-club». De skulle kunna förklara sig beredda att för sin del ansluta sig till ett avtal om provstopp, om ett sådant komme till stånd. Många stater hade redan i olika sammanhang uttalat önskemålet att ett avtal av denna innebörd träffades, och Förenta Nationernas församling hade antagit resolutioner av detta innehåll. De tre kärnvapenmakterna skulle måhända lättare komma fram till ett avtal om provstopp, om de ställdes inför en samlad opinion från ett betydande antal staters sida.

De kärnvapenfria staterna skulle, anförde utrikesministern vidare, kunna gå ett steg längre än att godtaga ett provstopp. De skulle kunna självmant deklarerera sin vägran att delta i kärnvapenrustningar och sin avsikt att inte själva tillverka kärnvapen eller tillåta lagring av kärnvapen på sina territorier för egen eller annan stats räkning. De skulle avgiva sådana utfästelser i fredens och avspänningens intresse. Ifall förbudet mot provstopp vidgades till att omfatta även import av kärnvapen till hittills kärnvapenfria länder och lagring av sådana vapen, vore det en utvidgning som gjorde provstoppet till en fridlysning av ett land från kärnvapen, en fridlysning besläktad med tankegången i den s. k. Rapackiplanen. Men medan denna endast avsåg vissa uppräknade länder i Centraleuropa, skulle den här skisserade planen ha universell syftning. Om den planerade nedrustningskommissionen eller någon underkommitté till denna organiserade en enquete om de kärnvapenfria staternas inställning till åtaganden av den art som nu nämnts, skulle det kunna ges tillfälle för de tillfrågade staterna att ange de villkor under vilka de ville göra sina åtaganden. På grund av inkomna svar skulle bedömas om denna väg syntes framkomlig.

Tankegången i den plan, som utrikesministern sålunda skisserat, vore att låta initiativet gå över till de kärnvapenfria länderna och ställa de tre stormakterna inför en bred opinion som krävde ett resultat. Förslaget om ett förbud mot kärnvapenprov skulle därvid utvidgas till att avse en mera allsidig fridlysning från kärnvapen, varvid självfallet förutsattes att respektive stater överenskomme om en dylik fridlysning. Särskild uppmärksamhet borde ägnas åt att erbjuda länder eller kontinenter, som ännu inte byggt upp militära rustningar i någon avsevärd utsträckning, det komplex av förmåner och förpliktelser som inginge i en fridlysning från kärnvapen. Åt avrustningskommissionen borde enligt svenska regeringens mening uppdragas att pröva de praktiska och politiska möjligheterna för en lösning av de frågor, som utrikesministern nu i korthet berört.

I konselj den 29 september 1961 hade Kungl. Maj:t fastställt instruktion för ombuden vid Förenta Nationernas generalförsamlings sextonde ordinarie möte. I instruktionen betonas — såvitt nu är i fråga — angelägenheten av nya saktidningar i tiomaktskommittén eller i annat lämpligt organ med sikte på en allmän nedrustning under erforderlig kontroll.

Före utfärdandet av instruktionen hade överläggning i ärendet ägt rum med utrikesnämnden den 27 september. Rådplägning på förhand med näm-

den har däremot, enligt vad konstitutionsutskottet inhämtat, ej förekommit beträffande den av utrikesministern i Förenta Nationernas politiska utskott den 26 oktober 1961 framlagda planen på bildandet av en »non-atom-club».

I § 54 regeringsformen återfinnes föreskrifterna angående rådplägnings med utrikesnämnden i vissa ärenden. Paragrafen är av denna lydelse:

Ledamöterna av riksdagens i föregående § omförmälda utrikesutskott vare och ledamöter av en nämnd med uppgift att med Konungen rådpläga om ärenden, som angå rikets förhållande till främmande makter. Rådplägnings med denna utrikesnämnd bör i alla utrikesärenden av större vikt ägas rum före avgörandet. Då ärende förekommer till behandling, skola alla tillgängliga handlingar och upplysningar meddelas. De beslut Konungen fattar i ärenden, som varit föremål för rådplägnings med nämnden, varde delgivna dess ledamöter senast vid nästa sammanträde.

Ministern för utrikes ärendena skall i början av varje riksdag och sedermera så ofta omständigheterna det föranleda lämna nämnden en framställning av de allmänna utrikespolitiska förhållanden, som kunna för riket erhalla betydelse.

Nämndens ledamöter böra visa största varsamhet i avseende å meddelanden till andra om vad vid nämndens sammanträden förekommit. I fall, då Konungen eller den som i Hans frånvaro leder förhandlingarna prövar ovillkorlig tystnadsplikt vara av nöden, vare ledamöterna därtill förbundna.

Bortsett från de inledande och avslutande bestämmelserna har paragrafen bibehållits oförändrad alltsedan år 1921, då utrikesnämnden inrättades. I förarbetena till 1921 års reform utsäges, »att regeringen bör vara förpliktad» att bereda utrikesnämnden tillfälle att följa handläggningen av alla utrikesangelägenheter av större vikt. I anslutning till paragrafens avfattning och till nyssnämnda uttalanden anförde konstitutionsutskottet i sitt dechargememorial nr 26 vid 1930 års riksdag, att utrikesnämnden bör höras redan innan de grundläggande besluten rörande regeringens ställningstagande till en viktig utrikespolitisk fråga fattas och inte först sedan regeringen faktiskt, om än ej formellt, bundit sig vid en viss ståndpunkt. Eljest blir — framhöll utskottet — nämnden lätt ställd inför ett fullbordat faktum, och ett verkligt fruktbarande samråd mellan regering och nämnd kan svårligen ägas rum.

Utrikesministerns ovan redovisade plan på bildandet av en »non-atom-club» tillhör enligt utskottets mening den kategori spörsmål, i vilken rådplägnings med utrikesnämnden bör ägas rum.

Enligt vad för utskottet är bekant var de emellertid, med hänsyn bl. a. till den av USA framlagda nedrustningsplanen av den 24 september 1961, på förhand ej avgjort, om anförandet över huvud taget skulle hållas. Det bör även erinras om att i förslaget till instruktion för de svenska ombuden vid generalförsamlingens möte — bland vilka återfinnes företrädare för de i utrikesnämnden representerade partierna — betonades det angelägna i meningsutbyten med sikte på en allmän nedrustning. I detta sammanhang må slutligen framhållas, att vid generalförsamlingens möte år 1959 utrikesministern å den svenska delegationens vägnar framfört tankegångar, som i viss mån återkommer i anförandet rörande planen på en »non-atom-club».

Ehuru utskottet med hänsyn till nu angivna förhållanden ej finner skäl framställa någon anmärkning mot statsrådets ledamöter i anledning av att utrikesnämnden ej sammankallats till överläggning om ifrågavarande plan före dennas framläggande, anser sig utskottet dock icke kunna underlåta att understryka betydelsen av att utrikesnämnden höres i alla de fall, då dess medverkan bör äga rum enligt ovan återgivna grundlagsparagrafs lydelse, grund och mening.

Vad sålunda förekommit och sin uppfattning härutinnan har utskottet funnit sig böra för riksdagen

tillkännagiva.

Närvarande vid behandlingen av förevarande ärende:

från första kammaren: herrar Elmgren, Torsten Andersson, Damström, fru Segerstedt Wiberg, herrar Georg Pettersson, Sveningsson, Kronstrand, Erik Olsson, Virgin och Dahl; samt

från andra kammaren: herrar Spångberg, von Friesen, Magnusson i Tumhult, Adamsson, Bengtsson i Halmstad, Hammar, Braconier, Alemyr och Larsson i Borrby*.

* Ej närvarande vid justeringen.

III

I proposition nr 184/1960 angående omorganisation av örlogsvarven föreslog Kungl. Maj:t bl. a., att marinverkstäderna i Karlskrona skulle organiseras som ett statligt aktiebolag och att Kungl. Maj:t skulle bemyndigas att vidtaga erforderliga åtgärder för det nya bolagets bildande. I propositionen uttalades, att rösträtten för statens aktier på bolagsstämman skulle utövas av den Kungl. Maj:t i varje särskilt fall därtill utsåg och att inom Kungl. Maj:ts kansli bolaget borde sortera under försvarsdepartementet. Statsutskottet tillstyrkte i utlåtande nr 206/1960 bl. a. dels att nämnda verkstäder skulle organiseras som ett statligt aktiebolag, dels att riksdagen skulle lämna Kungl. Maj:t det begärda bemyndigandet. Riksdagen biföll utskottets förslag (r.skr. 402/1960).

Sedan Kungl. Maj:t genom beslut den 16 december 1960 dels uppdragit åt viss person att på svenska statens vägnar vidtaga erforderliga åtgärder för bildande av aktiebolaget, dels uppdragit åt chefen för försvarsdepartementet att själv eller genom av honom förordnat ombud på konstituerande stämma föra talan och utöva rösträtt för statens aktier i bolaget, uppdrog departementschefen den 18 januari 1961 åt statssekreteraren i departementet att utöva sistnämnda ombudsmannaskap. Enligt en den 16 samma januari av departementschefen undertecknad instruktion för ombudet skulle ombudet till styrelsesuppleant föreslå bl. a. statssekreteraren och till revisor, förutom bl. a. en auktoriserad revisor, en byråchef å statssekreterareavdelningen i departementet. Vid konstituerande bolagsstämma den 18 januari 1961 avgavs förslag och företogs val enligt vad som åsyftades i instruk-

tionen. Statssekreteraren valdes sålunda till styrelsesuppleant och ifrågavarande byråchef till revisor.

Enligt vad utskottet inhämtat avsågs vid bolagets bildande att bolagets räkenskaper skulle föras per kalenderår. Därefter fattades emellertid beslut om att räkenskaperna skulle föras per budgetår och att räkenskapsåret 1961/62 skulle omfatta jämväl den verksamhet som förekommit under första halvåret 1961. Utskottet har vidare inhämtat, att statssekreteraren närvarit vid flera styrelsesammanträden under år 1961 men icke deltagit i några beslut och att ovannämnde byråchef deltagit i några revisorssammanträden men icke i revision av räkenskaper samt att han i januari 1962 hos bolaget avsgat sig sitt uppdrag och därefter icke utövat detsamma.

Dessa av utskottet inhämtade upplysningar ger visserligen anledning till förmodan att ifrågavarande byråchef i vart fall icke i någon större omfattning haft anledning granska den verksamhet statssekreteraren utövat i styrelsen. Utskottet vill emellertid framhålla att den förre med hänsyn till grundsatsen att till revisor icke må utses den som intager en i förhållande till styrelseledamot underordnad eller beroende ställning (107 § aktiebolagslagen), uppenbarligen icke bort erhålla revisorsuppdraget. Genom de båda givna uppdragen har enligt utskottets mening jämväl tillskapats ett i vad gäller arbetet inom Kungl. Maj:ts kansli ur principiella synpunkter icke lämpligt beroendeförhållande. Vad sålunda förevarit och utskottets uppfattning därom har utskottet, särskilt med hänsyn till vikten av att dylika beslut i framtiden undvikas, velat för riksdagen tillkännagiva.

Närvarande vid behandlingen av förevarande ärende:

från första kammaren: herrar Elmgren, Torsten Andersson, Damström, fru Segerstedt Wiberg, herrar Georg Pettersson, Sveningsson, Kronstrand, Erik Olsson, Virgin och Dahl; samt

från andra kammaren: herrar Spångberg, Andersson i Linköping, von Friesen, Magnusson i Tumlhult, Adamsson, Bengtsson i Halmstad, Hammar, Braconier, Johansson i Trollhättan och Larsson i Borrby*.

* Ej närvarande vid justeringen.

IV

I 5 kap. 5 § första stycket tryckfrihetsförordningen stadgas att periodisk skrift icke må utgivras, innan bevis utfärdats att hinder enligt förordningen icke möter för skriftens utgivning. Utgivningsbevis meddelas enligt samma lagrum av chefen för justitiedepartementet på ansökan av skriftens ägare.

Såsom framhålles i förarbetena till tryckfrihetsförordningen är det ur tryckfrihetsrättslig synpunkt av vikt att de periodiska skrifter, för vilka utgivningsbevis är utfärdade, kan skiljas genom skrifternas titel. Även för titelskyddet är det av betydelse att utgivningsbevis icke utfärdas för skrift med sådan titel att den kan förväxlas med annan periodisk skrift. Med hän-

syn härtill stadgas i nämnda paragrafs tredje stycke att ansökan om utgivningsbevis för skrift må avslås, om dess titel företer sådan likhet med titeln på skrift, för vilken utgivningsbevis tidigare utfärdats, att förväxling lätt kan ske.

Såsom exempel på fall då chefen för justitiedepartementet vägrat utgivningsbevis på grund av lätt förväxlingsbar likhet med skrift, för vilken utgivningsbevis tidigare utfärdats, må från senare års praxis anföras titeln »Magasinet» med hänsyn till likhet med publikationen »M: 1 = Magasinet» och diverse skrifter vari ordet magasinet ingick som ett led, »Österhaningebladet» med hänsyn till »Haningebadet», »Byggfocus» med hänsyn till »Focus», »Stockholmsbladet» med hänsyn till »Stockholms Dagblad», »Vårt Fält Nytt från pingstkyrkan i Västerås» med hänsyn till »Vårt Arbetsfält», »Teated» (estn.) med hänsyn till »Teataja», »Skolan — Tidning för Sveriges läroverk» med hänsyn till olika periodiska skrifter med titlar, sammansatta av bland annat orden skola eller skolan, samt »Sigtuna Tidning lokaltidning för Sigtuna och Märsta med omnejd» med hänsyn till »Sigtuna Nya Tidning».

Utskottet har vid årets dechargearbete uppmärksammat att tillförordnade chefen för justitiedepartementet statsrådet af Geijerstam den 21 augusti 1961 utfärdat utgivningsbevis för en periodisk skrift med titeln »Extrapressen», vilken utkom med sitt första nummer fredagen den 20 april 1962.

Enligt utskottets mening företer sagda titel sådan likhet med namnet på den i Stockholm utkommande tidningen »Expressen», för vilken utgivningsbevis utfärdats senast år 1948, att med hänsyn till stadgandet i 5 kap. 5 § tredje stycket tryckfrihetsförordningen utgivningsbevis icke bort utfärdas för »Extrapressen».

På grund av vad sålunda förekommit har utskottet beslutat att för riksdagen göra anmälan i ärendet utan återopande av 107 § regeringsformen, vilket utskottet får för riksdagen

tillkännagiva.

Närvarande vid behandlingen av förevarande ärende:

från första kammaren: herrar Elmgren, Torsten Andersson, Damström, fru Segerstedt Wiberg, herrar Georg Pettersson, Sveningsson, Kronstrand, Erik Olsson, Virgin och Dahl; samt

från andra kammaren: herrar Spångberg, von Friesen, Magnusson i Tumhull, Adamsson, Bengtsson i Halmstad, Hammar, Braconier och Larsson i Borrby*.

* Ej närvarande vid justeringen.

b)

Härjämte har beträffande uttalanden utan återopande av § 107 regeringsformen skiljaktighet, som utskottet ansett sig böra för riksdagen redovisa, förekommit i följande ärenden.

I

(Protokollet över eklestiastikärenden den 3 januari 1962, nr 1)

I 1962 års statsverksproposition föreslogs under åttonde huvudtiteln, eklestiastikdepartementet F. Lärarutbildning (296) 28. *Utbildning av lärare vid yrkesundervisningen*, att riksdagen måtte a) bemyndiga Kungl. Maj:t att utfärda erforderliga föreskrifter och vidtaga övriga åtgärder för anordnande fr. o. m. vårterminen 1962 av utbildning av gymnasiingenjörer till lärare vid tekniska läroverk i huvudsaklig överensstämmelse med av chefen för eklestiastikdepartementet angivna grunder samt b) till *Utbildning av lärare vid yrkesundervisningen* för budgetåret 1962/63 anvisa ett reservationsanslag av 3 420 000 kr. I proposition nr 2/1962 angående utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1961/62 föreslogs därjämte, under hänvisning till att berörda utbildning av gymnasiingenjörer avsågs skola påbörjas redan i februari 1962 och att för utbildningen ett belopp av 500 000 kr. beräknades vara erforderligt under anslaget *Utbildning av lärare vid yrkesundervisningen* för innevarande budgetår, att riksdagen måtte till nämnda ändamål å tilläggsstat II för budgetåret 1961/62 anvisa ett reservationsanslag av 500 000 kr.

Inom utskottet har hävdats, att utbildningen av gymnasiingenjörer förbättrats och påbörjats med anlitan av det för annat ändamål avsedda reservationsanslaget *Utbildning av lärare vid yrkesundervisningen* utan avvaktan på riksdagens beslut och att därigenom riksdagens prövning av ärendet föregripits.

I enlighet med av statsmakterna under senare år fattade beslut inleddes våren 1961 en snabb expansion av fackgymnasierna, som vad beträffar de tekniska gymnasierna har det dubbla syftet att dels öka antalet examinerade ingenjörer och dels avlasta de allmänna läroverken. Som mål uppställdes att 40 procent av de ungdomar, som önskade gymnasiutbildning, skulle beredas plats i fackgymnasier. Överstyrelsen för yrkesutbildning, som är den centrala statsmyndigheten på yrkesundervisningens och yrkesutbildningens område och enligt sin instruktion har överinseende bl. a. över de högre tekniska läroverken, framlade i sina anslagsäskanden för budgetåret 1962/63 en plan, enligt vilken de tekniska läroverkens gymnasier skulle utbyggas till sådan kapacitet att, om totala antalet nyinskrivna gymnasiestuderande uppskattades till ca 30 000 år 1965/66, 20 procent av gymnasiérgången skulle gå till tekniska gymnasier. Enbart under de båda budgetåren 1960/62 har tillkommit 10 respektive 40 nya intagningsavdelningar. Den redan beslutade och förutsatta vidare utbyggnaden av de tekniska gymnasierna kräver ett stort lärartillskott, i synnerhet i de naturvetenskapliga och tekniska ämnen.

Vid de tekniska gymnasierna har hittills undervisningen i matematik, fysik och kemi bestritts av universitetsutbildade lärare och civilingenjörer samt i de tekniska ämnena av civilingenjörer och ett fåtal läroverksingenjörer.

Överstyrelsen för yrkesutbildning framlade i en framställning till Kungl. Maj:t den 26 oktober 1961 förslag om anordnande av en tvåårig lärarutbildning för omkring 80 kvalificerade gymnasiingenjörer. Överstyrelsen framhöll att det tidigare varit relativt lätt att erhålla lärare till de tekniska läroverken men att det under de två senaste åren, i synnerhet under det sista, blivit allt svårare att besätta lediga tjänster. Med den brist på civilingenjörer som förefunnes vore det otänkbart att fylla det nuvarande och kommande lärarbehovet från civilingenjörskategorien. I den rådande situationen såg överstyrelsen som enda möjlighet anordnande av en tvåårig lärarutbildning av kvalificerade gymnasiingenjörer med början redan vårterminen 1962. Överstyrelsen föreslog att till eleverna skulle utgå, förutom ersättning för resor och traktamenten, studielön med 1 300 kr. per månad.

Sedan överstyrelsens förslag under remissbehandling utsatts för kritik, uppdrog Kungl. Maj:t den 24 november 1961 åt rektorn vid tekniska högskolan i Stockholm, professorn Ragnar Woxén, att överarbeta förslaget.

Utredningsmannen avgav den 15 december 1961 förslag om särskild utbildning av gymnasiingenjörer till lärare vid högre tekniska läroverk. Förslaget innebar att utbildningen skulle anordnas och stå under överinseende av överstyrelsen för yrkesutbildning. Utbildningen skulle till en början helt förläggas till tekniska högskolan i Stockholm samt uppdelas på tre terminer, vardera om ca 20 veckor. Den första årskullens elever skulle börja sina studier den 1 februari 1962 och avsluta dessa den 14 augusti 1963. En andra årskull borde intagas den 15 januari 1963. Utbildningen skulle omfatta tre avdelningar, vardera för 30 elever, nämligen en för maskinteknik, en för byggnadsteknik samt en för elektroteknik. Lärarkåren avsågs i första hand bli rekryterad bland lärarna vid tekniska högskolan. Förslag framlades angående lärararvoden.

Överstyrelsen för yrkesutbildning vidtog vissa anstalter för anordnande av lärarutbildning i anslutning till utredningsmannens förslag. Under den debatt som sedermera ägde rum i riksdagen framhöll chefen för ecklesiastikdepartementet, att åtgärderna i fråga vidtagits i fullt samförstånd med departementet; de utgjorde nämligen en nödvändig förutsättning för att de förslag i ämnet som framlades i 1962 års statsverksproposition och proposition nr 2 skulle kunna förverkligas.

Den 11 och 12 december 1961 tillkännagav överstyrelsen genom annonser i dagspressen, att styrelsen under förutsättning av Kungl. Maj:ts och riksdagens beslut komme att under tiden den 1 februari 1962—den 14 augusti 1963 anordna högskolemässig utbildning av gymnasiingenjörer till lärare vid högre tekniska läroverk. Det upplystes att under kurstiden skulle utgå en månatlig ersättning av 1 300 kr., varav 650 kr. lån med avskrivningsrätt. Ansökan till kurserna skulle vara överstyrelsen till handa senast den 20 december 1961. Den 30 december 1961 beslöt överstyrelsen antaga 90 av dem som anmält sig till elever. Sedan SACO rekommenderat lärarna vid tekniska högskolan att ej åtaga sig undervisning vid kurserna, upptogs förhandlingar mellan denna organisation och justitiedepartementet. Sedan överlägg-

ningarna enligt en kommuniké den 23 januari 1962 resulterat bl. a. i att SACO återkallade rekommendationen, underrättades eleverna härom i meddelande från överstyrelsen. Meddelandet innehöll vidare bl. a. följande:

Kursen beror emellertid av att pengar för dess genomförande ställes till förfogande av riksdagen. I bilaga 10 till statsverkspropositionen 1962 har chefen för eklelesiastikdepartementet hemställt att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att bemyndiga Kungl. Maj:t att utfärda erforderliga föreskrifter och vidtaga övriga åtgärder för anordnande fr. o. m. vårterminen 1962 av ovannämnda utbildning. Kursen kan därför starta först sedan riksdagen har fattat sitt beslut, som vi hoppas kommer att ske i början av februari. I avvaktan på riksdagens beslut kallas emellertid samtliga deltagare till Stockholm torsdagen den 1 februari 1962 för att starta förberedelser för kursen.

Kursplaner uppgjordes i samråd av befattningshavare vid överstyrelsen — vilka utförde arbetet i tjänsten — samt utredningsmannen och vissa experter. Avtal angående föreläsningar träffades. Lärarna underrättades om att utbildningens anordnande var beroende av riksdagens bifall till Kungl. Maj:ts proposition.

Sedan eleverna mottagits den 1 februari 1962, började föreläsningarna den 2 februari.

Annonskostnaderna, 5 585 kr. 10 öre, hade den 24 januari betalats med medel från reservationsanslaget till Utbildning av lärare för yrkesundervisningen för innevarande budgetår. Bortsett därifrån gjorde överstyrelsen enligt uppgift inga utbetalningar från anslaget för utbildningen i fråga förrän riksdagen fattat beslut i ärendet.

Av det i 1962 års statsverksproposition föreslagna reservationsanslaget till Utbildning av lärare vid yrkesundervisningen, 3 420 000 kr., beräknades 1 378 000 kr. för utbildning av gymnasielärare i huvudsaklig överensstämmelse med utredningsmannens förslag, medan återstoden innebar en uppräkningskostnad med 198 000 kr. av det för innevarande budgetår under samma anslagsrubrik beviljade anslaget om 1 844 000 kr. och avsåg längre lärarutbildningskurser av annan typ samt viss övrig kursverksamhet. Departementschefen underströk, att utomordentligt starka skäl talade för att åtgärder vidtoges för att motverka en eljest uppkommande mycket allvarlig brist på lärare vid de snabbt expanderande tekniska läroverken och framhöll att under ärendets beredning erforderliga förberedande åtgärder av organisatorisk natur vidtagits för att möjliggöra att utbildningen påbörjades redan i februari 1962. Under utbildningstiden föreslogs ersättning till eleverna böra utgå med 650 kr. per månad, varjämte högst 650 kr. skulle kunna utgå månatligen som lån, vilket om låntagaren efter utbildningstidens slut tog heltidsanställning som lärare vid tekniskt läroverk skulle avskrivnas med en femtedel för varje år som tjänstgöringen fortginge. För månadsersättningar och traktamenten beräknades under förslagsanslaget *Ersättning till deltagare i utbildning av lärare vid yrkesundervisningen* ett belopp av 1 300 000 kr. Till bestridande av kostnaderna för lån till eleverna före-

slogs att till ett nytt investeringsanslag å kapitalbudgeten betecknat *Lån till gymnasiingenjörer för utbildning till lärare* skulle för budgetåret 1962/63 anvisas 1 025 000 kr.

I den förut omnämnda propositionen nr 2/1962 anmärkte departementschefen i anslutning till förslaget om anvisande av ett reservationsanslag av 500 000 kr. till Utbildning av lärare vid yrkesundervisningen å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1961/62, att det för sagda budgetår beviljade förslagsanslaget Ersättning till deltagare i utbildning av lärare vid yrkesundervisningen torde, för att ersättning till deltagarna i utbildningen av gymnasiingenjörer skulle kunna utgå under innevarande budgetår, få överskridas med erforderligt belopp, vilket kunde uppskattas till 375 000 kr. Vidare föreslogs att till Lån till gymnasiingenjörer för utbildning till lärare skulle å tilläggsstat II för innevarande budgetår anvisas ett investeringsanslag av 300 000 kr.

Proposition nr 2 avlämnades den 12 januari och remitterades till statsutskottet den 24 januari 1962. Statsutskottet, som haft konstituerande sammanträde den 17 januari, avgav den 9 februari utlåtande i anledning av framställningarna rörande utbildning av gymnasiingenjörer till lärare vid tekniska läroverk jämte i ämnet väckta motioner (nr 23/1962).

Statsutskottet uttalade att den planläggning som i huvudsak accepterats av departementschefen haft till följd att ärendets behandling i riksdagen måst på ett icke önskvärt sätt forceras och gav uttryck för tveksamhet på vissa punkter. Med hänsyn till att de föreliggande omständigheterna krävde att särskilda åtgärder nu vidtoges för att tillgodose lärarbehovet vid de tekniska läroverken, ansåg sig utskottet emellerid böra hemställa om riksdagens bifall till Kungl. Maj:ts förslag. En minoritet inom utskottet reserverade sig för avslag. Utskottet hemställde att ärendet måtte företagas till avgörande efter allenast en bordläggning.

Den 14 februari 1962 biföll riksdagen efter debatt utskottets hemställan (riksdagens skrivelse nr 54). Genom regleringsbrev den 16 februari 1962 ställde Kungl. Maj:t de anvisade anslagen till vederbörande myndigheters förfogande.

Under riksdagsdebatten framhöll chefen för ecklesiastikdepartementet på förekommen anledning att regeringen haft befogenhet att genom de vidtagna åtgärderna förbereda den avsedda användningen av de äskade anslagen. Eftersom Kungl. Maj:t disponerade det i riksstaten för löpande budgetår anvisade reservationsanslaget *Utbildning av lärare vid yrkesundervisningen* utan några av riksdagen för anslagets begagnande angivna riktlinjer eller villkor, som hindrade anordnande av en lärarutbildning av föreslagen utformning, funnes även formellt täckning för de förberedande åtgärderna. Om riksdagen skulle avslå Kungl. Maj:ts förslag finge göras en omdisponering inom det nuvarande anslagets ram på bekostnad av andra planerade men av riksdagsbeslut obundna kurser. På detta sätt skulle kunna erhållas medel för bedrivande av lärarutbildningen av gymnasiingenjörer till innevarande budgetårs utgång.

Enligt uppgift från riksrevisionsverket hade av reservationsanslaget till Utbildning av lärare vid yrkesundervisningen för innevarande budgetår, 1 844 000 kr., förbrukats vid utgången av januari 1962 868 936 kr. samt vid februari månads utgång 1 034 916 kr.

Det i riksstaten för innevarande budgetår upptagna reservationsanslaget Utbildning av lärare för yrkesundervisningen har sin upprinnelse i ett anslag som första gången år 1920 beviljades till inrättandet av en yrkespedagogisk centralanstalt (80 000 kr.), vid vilken skulle anordnas kurser i främsta rummet för personer som var anställda vid dåvarande lägre tekniska yrkesskolor. Sedan riksdagen år 1929 beslutat att anstalten skulle indragas och dess verksamhet övertagas av skolöverstyrelsens yrkesskoleavdelning, anvisades årligen t. o. m. budgetåret 1945/46 — frånsett åren 1933/36 och 1940/41 då inga anslag beviljades för ifrågavarande ändamål — anslag till »Utbildande av lärare vid yrkesundervisningen» med belopp som icke översteg 45 000 kr. Anslagen avsåg kurser för utbildning av yrkeslärare.

På förslag av överstyrelsen för yrkesutbildning, till vilken verksamheten sedermera överflyttades, ändrades budgetåret 1946/47 anslaget rubrik till den nuvarande Utbildning av lärare vid yrkesundervisningen. Överstyrelsen motiverade sitt förslag med att anslaget avsåges för såväl kurser för allmän pedagogisk utbildning som fortbildning. Anslaget, som de närmast föregående åren varit obetecknat, fick samtidigt sin karaktär ändrat till reservationsanslag.

I proposition till 1949 års riksdag, nr 167, som byggde på ett av överstyrelsen år 1947 framlagt betänkande »Utredning med förslag angående utbildning av lärare för industri och hantverk vid anstalter för yrkesundervisning m. m.» (SOU 1947: 55), begärdes ett reservationsanslag om 180 000 kr. till utbildning av lärare vid yrkesundervisningen. Överstyrelsens äskanden för budgetåret 1949/50 hade i första hand avsett utbildningskurser för lärare vid egentliga skolor för yrkesundervisning men även innefattat en pedagogisk femveckorskurs, fördelad på två års sommarferier, för lärare vid högre tekniska läroverk. Departementschefen, som förklarade sig i stort sett godta överstyrelsens principiella uppläggning av verksamheten för utbildning av yrkeslärare, framhöll att det i fråga om de särskilda kursernas uppläggning icke torde vara lämpligt att alltför hårt binda sig vid de föreslagna kursprogrammen, utan jämkningar borde få företagas, därest så befunnos önskvärt. Liksom dittills borde det få ankomma på Kungl. Maj:t att efter förslag av överstyrelsen meddela bestämmelser om anslaget disposition och om understöd åt kursdeltagare. Riksdagen biföll förslaget.

Anslaget höjdes sedermera successivt och beräknades för allt flera kurser. 1955/56 utgjorde det 532 000 kr. och 1958/59 1 124 000 kr. I statsverkspropositionen till 1958 års A-riksdag framhölls att anslaget i fråga i första hand vore avsett till bestridande av kostnaderna för utbildning av lärare för industri och hantverk, vissa lärare vid högre tekniska läroverk samt handels-

lärare. Det nämndes att allmänna bestämmelser för ifrågavarande utbildning meddelats av Kungl. Maj:t genom beslut den 20 januari 1950, den 4 september 1953 och den 13 juli 1956. Dessa beslut avsåg huvudsakligen kortare pedagogiska kurser och fackkurser för lärare vid verkstadsskolor och liknande samt pedagogiska sommarkurser för lärare vid högre tekniska läroverk m. fl. skolor (se statsliggaren 1957/58 s. 764).

1958 års A-riksdag beslöt att på enhetsskolans högstadium skulle inrättas lärartjänster i tekniska och naturvetenskapliga ämnen för ingenjörer med avgångsexamen från tekniskt gymnasium som efter praktik från näringslivet och viss lärartjänstgöring genomgått av skolöverstyrelsen anordnad pedagogisk utbildning jämte ämneskomplettering om två terminer. För detta ändamål anvisades under titeln Lärarutbildningskurser för läroverksingenjörer ett reservationsanslag för budgetåret 1958/59 av 320 000 kr. Från och med budgetåret 1960/61 beräknades medel för denna utbildning i stället under anslaget Utbildning av lärare vid yrkesundervisningen.

1960 års riksdag godkände vissa av Kungl. Maj:t i proposition nr 90/1960 föreslagna riktlinjer för utbyggnad och organisation av utbildningen av lärare i yrkesämnen för industri och hantverk samt handel ävensom förslag till grunder för denna lärarutbildnings utformning och innehåll, varjämte riksdagen bemyndigade Kungl. Maj:t att vidtaga de författningsändringar och utfärda de övriga föreskrifter som föranleddes av förslagen. Dessa — vilka främst föranletts av enhetsskolans behov — syftade till en upprustning av yrkeslärarutbildningen i kvalitativt och kvantitativt hänseende och till förbättrade ersättningar till lärarkandidaterna under utbildningstiden. Förslagen avsåg i första hand lärartjänster vid enhetsskolan och yrkesskolan samt, i fråga om civilingenjörer, även tjänster vid högre tekniska läroverk; för civilingenjörernas del åsyftades pedagogisk utbildning. Beträffande kvalifikationskraven för ämneslärare i yrkesämnen yttrade departementschefen i propositionen bl. a. att för undervisning vid högre tekniska läroverk och handelsgymnasier i huvudsak alltjämt endast högskole- eller universitetsutbildade lärare borde ifrågakomma. I överensstämmelse med äskande i samma proposition anvisade riksdagen ett reservationsanslag till Utbildning av lärare vid yrkesundervisningen för budgetåret 1960/61 av 1 873 000 kr.

I 1961 års statsverksproposition föreslogs under åttonde huvudtiteln, F. Lärarutbildning. Övnings- och yrkeslärarutbildning, (310) 27. Utbildning av lärare vid yrkesundervisningen att riksdagen till sistnämnda ändamål måtte för budgetåret 1961/62 anvisa ett reservationsanslag av 1 844 000 kr.

Under sagda punkt i propositionen angavs inledningsvis, att bestämmelser rörande ifrågavarande utbildning utfärdats genom beslut av Kungl. Maj:t den 28 juli och den 1 september 1960 (se statsliggaren 1961/62, s. 838). Enligt förstnämnda beslut må inom ramen av för ändamålet anvisade medel anordnas i beslutet närmare angivna kurser, syftande till att ge erforderliga pedagogiska och andra kunskaper åt lärare eller blivande lärare inom sådan yrkesundervisning som står under inseeende av skolöverstyrelsen eller över-

styrelsen för yrkesutbildning (»tillsynsmyndigheterna«). Följande fem typer av kurser anges, nämligen 1) vissa kurser för utbildning av yrkeslärare, 2) för utbildning av ämneslärare och blivande ämneslärare i tekniska ämnen, matematik, fysik och/eller kemi: vissa pedagogiska kurser samt lärarutbildningskurser för ingenjörer enligt av Kungl. Maj:t i särskild ordning meddelade bestämmelser, 3) kurser för utbildning av handelslärare, 4) »övriga kurser» (kortare pedagogiska kurser och fortbildningskurser i fackämnen samt kurser som tillsynsmyndigheterna prövar vara av särskild betydelse för yrkesundervisningen; enligt i statsliggaren för 1961/62 intagen hänvisning till kungl. brev 9/12 1960 och 5/5 1961 åsyftas i sistnämnda hänseende bl. a. skoladministrativa kurser) samt 5) sommarkurser för pedagogisk utbildning av lärare vid högre tekniska läroverk m. fl. skolor. Vidkommande under 2) avsedda särskilda bestämmelser utfärdades den 15 september 1960 bestämmelser angående lärarutbildningskurser för ingenjörer avseende dels kurser om två terminer för läroverksingenjörer med kompletterande ämnesutbildning samt pedagogisk utbildning och dels pedagogiska utbildningskurser om en termin för högskoleingenjörer. — Det i statsverkspropositionen omnämnda beslutet av Kungl. Maj:t den 1 september 1960 innehåller detaljändringar utan intresse i förevarande sammanhang.

Efter omnämmandet av berörda bestämmelser av den 28 juli och den 1 september 1960 redogjordes i 1961 års statsverksproposition för överstyrelsens äskanden. Medel begärdes av överstyrelsen med särskilda belopp för olika typer av kurser av i huvudsak det slag som styrelsen äger anordna enligt sistnämnda två beslut med tillhoppa 3 131 000 kr. Därefter redovisades i propositionen departementschefens — under jämförelse med nästföregående budgetårs anslagsberäkningar — gjorda ställningstaganden till överstyrelsens förslag i fråga om olika kurstyper och kostnaderna för dessa. Härvid yttrade departementschefen exempelvis, att han ej fann anledning till erinran mot överstyrelsens beräkning av kostnaderna för pedagogiska grundutbildningskurser för yrkeslärare och tillstyrkte att tio dylika kurser anordnades under budgetåret 1961/62. Kostnadsberäkningarna för de olika kurstyperna redovisades ej i särskild uppställning, men av departementschefens motivering framgår att förslaget om anslag med 1 844 000 kr. under ifrågavarande rubrik grundade sig på följande beräkningar:

Tio pedagogiska kurser för yrkeslärare	900 000 kr.
Sex pedagogiska grundutbildningskurser för handelslärare ..	240 000 »
Tre pedagogiska grundutbildningskurser för läroverksingenjörer och en kurs för civilingenjörer	205 000 »
Övrig kursverksamhet	omkring 620 000 »
Besparing av kurskostnader genom inrättande under anslaget	
Överstyrelsen för yrkesutbildning av fyra adjunkttjänster	120 000 »

I fråga om beloppet 620 000 kr. anmärkes, att överstyrelsen föreslagit anordnande av ett antal närmare angivna, huvudsakligen kortare kurser av olika typer till en kostnad av 1 210 000 kr., vilket belopp av departements-

chefen nedsattes till omkring 620 000 kr. utan annat uttalande beträffande användningen än att han förklarade sig utgå ifrån att vissa av överstyrelsen föreslagna kompletteringskurser om 15 veckor inte komme att anordnas under nästa budgetår.

Departementschefen uttalade i propositionen slutligen att vid bifall till vad han sålunda förordat borde anslaget uppföras med $(1\ 873\ 000 + 36\ 000 + 80\ 000 - 175\ 000 + 150\ 000 - 120\ 000 =)$ 1 844 000 kr., innebärande en anslagsminskning — i jämförelse med föregående budgetår — med 29 000 kr., samt hemställde att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att till *Utbildning av lärare vid yrkesundervisningen* för budgetåret 1961/62 anvisa ett reservationsanslag av 1 844 000 kr.

Statsutskottet yttrade i utlåtande (nr 42/1961) i anledning av i statsverkspropositionen gjorda framställningar om anslag för budgetåret 1961/62 till övnings- och yrkeslärarutbildning m. m. följande under punkten 13:o *Utbildning av lärare vid yrkesundervisningen*: »I enlighet med Kungl. Maj:ts förslag (punkt 310, s. 671—674), vilket innebär en anslagsminskning med 29 000 kronor, hemställer utskottet, att riksdagen må till *Utbildning av lärare vid yrkesundervisningen* för budgetåret 1961/62 anvisa ett reservationsanslag av 1 844 000 kronor.» De inom parentes angivna sidorna i statsverkspropositionen rymmer hela skrivningen beträffande ifrågavarande anslag.

Riksdagen beslöt i överensstämmelse med vad statsutskottet i utlåtandet hemställt (skrivelse nr 138). I regleringsbrev den 21 april 1961 ställde Kungl. Maj:t anslaget i fråga till förfogande av överstyrelsen för yrkesutbildning att av överstyrelsen disponeras för därmed avsett ändamål. Anslaget upptogs i riksstaten för budgetåret 1961/62 (VIII F 27).

Enligt 64 § regeringsformen står av riksdagen beviljade anslag till Kungl. Maj:ts disposition endast under förutsättning att medlen användes till behov som prövats av riksdagen. Detta inskärpes ytterligare i § 65.

Riksdagens befogenheter att ställa villkor för användandet av anslag är vidsträckta och utnyttjas i betydande omfattning. Ett anslags ändamålsbestämning framgår i första hand av anslagets rubricering. Villkoren för ett anslags användning regleras främst genom de — vanligtvis i anslutning till utskottsbetänkandenas klämmor — klubbfasta riksdagsbeslut som innehåller anslagsanvisningarna. Därjämte innehåller riksdagens beslut i stor utsträckning tysta eller uttryckliga hänvisningar till departementschefsuttalanden i propositioner eller till utskottsmotiveringar. Villkor kan ock framgå genom tyst hänvisning till tidigare anslagsbeslut eller till författningsbestämmelser. Med hänsyn till att i praxis ej utvecklats klara former för uttryckande av riksdagens vilja på förevarande område kan det understundom vara vanskligt att avgöra i vilken utsträckning uttalanden i propositioner eller utskottsmotiveringar är att betrakta som beståndsdelar i riksdagens beslut eller som oförbindande meningsyttringar.

Erfarenheten ger vid handen att ovisshet och missförstånd ibland upp-

kommer till följd av oklarhet i formerna för riksdagens beslut. Utskottet erinrar om att utskottet vid tidigare tillfällen (se utlåtande nr 21/1940 samt utskottets skrivelse till riksdagens övriga utskott den 29 maj 1941) framhållit betydelsen av att uttalanden som avses skola binda Kungl. Maj:t överföres från utskottsbetänkandenas och riksdagsskrivelsernas motivering till deras klämmor samt att större enhetlighet iakttages beträffande de av riksdagen i skrivelser och beslut begagnade ordasätten.

I förevarande fall kan visserligen pekas på omständigheter — främst det förhållandet att anslaget Utbildning av lärare vid yrkesundervisningen tidigare icke beräknats för utbildningskurser av den typ det här är fråga om — som talar för att det icke var förenligt med de för anslagets begagnande gällande villkoren att ur detsamma bestrida kostnader för kurserna i fråga. Åtskilliga omständigheter talar emellertid i motsatt riktning. Sålunda har den påtalade användningen av anslaget täckning i anslagsrubriken. Sedan åtskilliga år tillbaka har å anslaget beräknats medel för vissa kurser för lärare vid högre tekniska läroverk, låt vara av annan karaktär än de nu ifrågavarande. I sakens natur ligger att de beräkningar som låg till grund för anslagsframställningen under ifrågavarande anslagsrubrik i 1961 års statsverksproposition icke avsetts skola i detalj binda den framtida användningen av anslaget. Av förhållandena betingade jämkningar beträffande kurserna måste ha förutsatts kunna äga rum i viss utsträckning.

Härtill kommer att anstalterna för anordnande av ifrågavarande kurser företogs i ett läge där omedelbara åtgärder var av nöden. Efter överstyrelsens för yrkesutbildning framställning till Kungl. Maj:t den 26 oktober 1961 och framläggandet av professor Woxéns utredning framstod det nämligen ur allmän synpunkt som synnerligen angeläget att utbildningskurser i syfte att förebygga en ödesdiger brist på lärare vid de tekniska läroverken påbörjades redan den 1 februari 1962. Med hänsyn till att professor Woxéns utredning framlades den 15 december 1961 fanns ej möjlighet att samma år förelägga riksdagen förslag i ämnet. Proposition nr 2/1962 med förslag till medelsanvisning å tilläggsstat för utgifter till utbildningskurserna i fråga under innevarande budgetår förelades sedan innevarande års riksdag redan den 12 januari 1962, alltså å sådan tid att riksdagen hade möjlighet att behandla förslaget före den beräknade tidpunkten för utbildningens början.

Oavsett vad som gällt med avseende å rätten att taga i anspråk medel ur anslaget Utbildning av lärare vid yrkesundervisningen till utbildningskurserna i fråga har givetvis ej förelegat något hinder ur konstitutionell synpunkt beträffande den del av förberedelserna för kurserna som utförts i tjänsten av befattningshavare vid överstyrelsen. De utgifter för övriga för kurserna vidtagna åtgärder som i händelse av riksdagens avslag å Kungl. Maj:ts förslag skulle ha åsamkats statsverket skulle, särskilt med hänsyn till de förbehåll om riksdagens godkännande som gjordes gentemot lärare och elever, ha blivit av ringa storlek jämfört med det men för det allmänna som ett uppskov skulle ha fört med sig.

Med hänsyn till samtliga ovan anförda omständigheter har utskottet avslagit ett inom utskottet framställt yrkande om anmälan i ärendet utan åberopande av § 107 regeringsformen.

Närvarande vid behandlingen av förevarande ärende:

från första kammaren: herrar Elmgren, Damström, fru Segerstedt Wiberg, herrar Sveningsson, Olsén, Erik Olsson, Dahl, Harald Pettersson*, Hilding och Isacson*; samt

från andra kammaren: herrar Spångberg, Andersson i Linköping, von Friesen, Magnusson i Tumhult, Adamsson, Bengtsson i Halmstad, Nilsson i Östersund, Hammar, Braconier och Larsson i Borrby*.

* Ej närvarande vid justeringen.

II

(Protokollet över finansärenden den 27 oktober 1961, nr 45)

Till 1961 års riksdags höstsession avlämnades bl. a. en den 27 oktober 1961 given proposition, nr 188, med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370), m. m. Enligt i propositionen lämnad redogörelse för dess huvudsakliga innehåll avsåg förslaget en långt gående reform på beskattningens område. Betydande lättnader i inkomstskattehänseende föreslogs skola genomföras i alla inkomstlagen med huvudvikten på de små och medelstora inkomsttagarna, särskilt barnfamiljerna. I sammanhang därmed skulle ske en omfördelning från direkt till indirekt beskattning. Som helhet angavs förslaget innebära en sammanlagd skattelättnad om 300 miljoner kronor.

Inom utskottet har hävdats att propositionens avlämnande under riksdagens höstsession stod i strid med 54 § riksdagsordningen samt har även framhållits att förslaget icke åtföljdes av några egentliga prognoser rörande budgetutvecklingen och att det ej varit föremål för remissbehandling. I anslutning härtill har framställts yrkande om anmälan utan åberopande av 107 § regeringsformen.

I 54 § riksdagsordningen stadgas att propositioner, som avser statens inkomster och utgifter för nästkommande budgetår, skall avlämnas till riksdagen inom sjuttio dagar från dess öppnande och att sådan proposition, med undantag av proposition angående riksstatens slutliga reglering, ej må avlåtas senare, utan så är att Konungen prövar uppskov med framställningen lända riket till allvarligt men. Stadgandet, som erhöi sin nuvarande lydelse vid en år 1949 genomförd reform av riksdagens arbetsformer, har bl. a. samband med det förhållandet att budgetregleringen förutsättes vara färdig före vårsessionens slut.

Svaret på frågan om ett uppskov med förevarande proposition skulle ha länt riket till allvarligt men måste ytterst bli beroende av en politisk bedömning. Såsom understrykes i propositionen utgör skattesystemets utformning

och den totala beskattningens höjd centrala frågor i vårt politiska liv. Ett uppskov skulle ha medfört en förskjutning relativt långt fram i tiden av tilltänkta, betydande skattelättnader för stora medborgargrupper, liksom av en önskvärd omläggning av skattesystemet. Mot bakgrunden härav får i detta speciella fall anses ha funnits fog för bedömningen att förutsättning för undantag från sjuttiodagarsregeln förelegat.

Med hänsyn till det samband som råder mellan nämnda regel och grundlagens statsregleringsbestämmelser må jämväl erinras om att den fasta anknytning av statsregleringen till budgetåret, som dessa bestämmelser ger uttryck för, i praxis uppluckrats i väsentliga hänseenden. Härutinnan må bl. a. pekas på det förhållandet att flertalet skatter numera ej antages för ett budgetår i sänder utan gäller tills vidare; skatteförfattningar träder i allmänhet i kraft vid början av kalenderår. Vidare må i detta sammanhang nämnas den sedan 1938 tillämpade metoden med flerårsbalansering, systemet med tilläggsstater, reservationsanslagen samt den omständigheten att budgeten numera även kommit att framstå som ett instrument för genomförandet av reformer och för den statliga konjunkturpolitiken. Åtskilliga propositioner med förslag till skatteändringar har även efter 1949 års ändring av 54 § riksdagsordningen — utan erinran från konstitutionsutskottets sida — framlagts vid riksdagens höstsessioner, bl. a. förslag om investeringsavgift, höjda skatter å spritdrycker och vin samt den allmänna varuskatten.

Det nu ifrågavarande skatteförslaget förutsattes blott i förhållandevis ringa mån komma att påverka statens totala inkomster under det löpande budgetåret. Förslagets syfte var väsentligen ett annat.

Med hänsyn härtill synes även behovet att i förevarande proposition redovisa prognoser rörande budgetutvecklingen ha varit mindre framträdande. Inom finansdepartementet utarbetade prognoser tillhandahölls emellertid bevilningsutskottet vid dess behandling av propositionen.

Att förslaget icke utsändes på remiss före propositionens framläggande anser utskottet ej anmärkningsvärt med hänsyn till förslagets innehåll.

På grund av vad ovan anförts har det inom utskottet framställda yrkandet om anmälan utan åberopande av § 107 regeringsformen avslagits av utskottet.

Närvarande vid behandlingen av förevarande ärende:

från första kammaren: herr Damström, fru Segerstedt Wiberg, herrar Georg Pettersson, Sveningsson, Olsén*, Kronstrand, Erik Olsson, Virgin, Dahl och Harald Pettersson*; samt

från andra kammaren: herrar Spångberg, Andersson i Linköping, Magnusson i Tumhult, Adamsson, Bengtsson i Halmstad, Nilsson i Östersund, Hammar, Braconier och Boo*.

* Ej närvarande vid justeringen.

III

(Protokollet över socialärenden den 15 december 1961, nr 45)

För arbetstagare i allmänhet regleras förhandlingsrätten genom 1936 års lag om förenings- och förhandlingsrätt. Enligt nämnda lag har förening, som består av arbetstagare och som enligt stadgarna har till uppgift att tillvarata arbetstagarnas intressen rörande anställningsvillkor och förhållandet i övrigt till arbetsgivaren, rätt att påkalla förhandling härom med arbetsgivaren. Nämnda lag är emellertid icke tillämplig på sådana arbetstagare i statens eller kommunernas tjänst, som är underkastade ämbetsansvar. För dessa befattningshavare gäller i stället i förhandlingsrättshänseende särskilda bestämmelser, nämligen för statstjänstemännens del kungörelsen den 4 juni 1937 ang. förhandlingsrätt för statens tjänstemän och för kommunaltjänstemännen lagen den 17 maj 1940 om förhandlingsrätt för kommunala tjänstemän.

Enligt sistnämnda års lag tillkommer förhandlingsrätt endast förening, som avser att tillvarata kommunala tjänstemäns intressen såsom arbetstagare och som socialstyrelsen tillerkänt sådan rätt. Ansökan om förhandlingsrätt skall ställas till socialstyrelsen samt dit ingivas eller i betalt brev insändas. Vid dylik ansökan skall fogas bl. a. föreningens stadgar samt uppgift å ungefärliga antalet kommunala tjänstemän, som är medlemmar i föreningen eller till denna ansluten förening.

I en den 10 juni 1960 dagtecknad, till socialstyrelsen ställd ansökan anhöll Sveriges arbetares centralorganisation (SAC) om förhandlingsrätt enligt 1940 års lag dels för SAC och dels för till denna anslutna organisationer. I ansökningen uppgav SAC, att den begärda förhandlingsrätten berörde 25 medlemmar, anställda vid Gävle brandkår, men att undersökning ej verkställdes om den begärda förhandlingsrätten kunde beröra även andra grupper kommunalanställda, som var anslutna till SAC.

Socialstyrelsen beslöt den 24 november 1960 att för det dåvarande lämna ansökningen utan bifall.

Över socialstyrelsens beslut anförde SAC och till denna anslutna organisationer besvär hos Kungl. Maj:t.

Bevären avgjordes i konselj den 15 december 1961. Kungl. Maj:t fann därvid på hemställan av statsrådet och chefen för socialdepartementet ej skäl göra ändring i socialstyrelsens beslut.

Vid prövning av förevarande ärende har inom utskottet framställts yrkande om anmälan utan återopande av § 107 regeringsformen mot statsrådet och chefen för socialdepartementet för det denne icke förordat bifall till de hos Kungl. Maj:t anförda besvären.

Med anledning av frågan under vilka omständigheter förening av arbetstagare ej anses kunna erhålla förhandlingsrätt, vill utskottet till en början redogöra för 1937 års kungörelse, enär denna i åtskilliga hänseenden tjänat som förebild för 1940 års lag.

Förenings förhandlingsrätt enligt 1937 års kungörelse

Gällande bestämmelser om förhandlingsrätt för statens tjänstemän grundar sig på ett av särskilda sakkunniga år 1936 avgivet betänkande med förslag rörande förhandlingsordning för statstjänstemän (SOU 1936:41). Beträffande frågan om alla av tjänstemän bildade föreningar skulle erhålla förhandlingsrätt förordade de sakkunniga, att det icke skulle uppställas krav på vare sig erkännande, registrering, viss representativitet eller visst antal tjänstemän för att en förening skulle få förhandlingsrätt.

I den på grundval av de sakkunnigas förslag utarbetade propositionen (nr 128/1937), vilken underställdes riksdagen för yttrande, anförde departementschefen, att starka skäl onekligen måste anses tala för de sakkunnigas ståndpunkt, att förhandlingsrätt borde medgivas varje av ifrågavarande tjänstemän bildad förening. Allvarliga betänkligheter mot förslaget hade emellertid framförts av ett flertal av de myndigheter, som skulle ha att tillämpa bestämmelserna. Även från tjänstemannahåll hade farhågor anförts för att en förhandlingsrätt med den vidsträckt omfattning, som de sakkunniga förordat, skulle bli så betungande för myndigheterna, att förhandlingsordningens idé skulle komma i vanrykte, och att man därigenom skulle kunna riskera hela reformen. Med anledning härav ansåg departementschefen sig icke böra motsätta sig att förhandlingsrätten begränsades så att endast de större och mera representativa föreningarna skulle få rätt att förhandla med myndigheterna i den avsedda ordningen. Därigenom skulle också ernås beaktansvärda fördelar i form av ordnade förhållanden i fråga om tjänstemännens organisationer.

Beträffande det sätt, varpå den förordade begränsningen skulle genomföras, uttalade departementschefen, att han icke fann det lämpligt att föreskriva registrering i särskild ordning av tjänstemannaorganisationer. Ej heller kunde förordas att förhandlingsrätt tillerkändes endast sådana föreningar, som uppfyllde vissa krav på ett fixerat medlemsantal eller på en angiven representativitet. En framkomlig väg till begränsning av förhandlingsrätten syntes däremot vara att föreskriva att sådan rätt skulle tillkomma endast i särskild ordning erkända organisationer. Härvidlag kunde antingen de olika myndigheterna, envar för sitt område, bedöma vilka organisationer som skulle äga förhandlingsrätt, eller också kunde erkännande lämnas centralt av Kungl. Maj:t.

Efter överläggningar med cheferna för kommunikationsverken och de största personalorganisationerna förordade departementschefen, att den önskade begränsningen av förhandlingsrätten genomfördes på sådant sätt att förhandlingsrätt i förhållande till viss myndighet skulle tillkomma endast tjänstemannaförening, som av Kungl. Maj:t tillerkänts sådan rätt.

Andra lagutskottet (utl. nr 44/1937) fann det i propositionen framlagda förslaget väl ägnat att läggas till grund för lagstiftning i ämnet och hemställde att riksdagen måtte anmäla att den ej funnit skäl göra andra uttalanden än dem utskottet i utlåtandet upptagit. Utskottets hemställan bifölls av riksdagen (r. skr. 342/1937).

Den gällande kungörelsen i ämnet trädde i kraft den 1 januari 1938.

I konselj hållen den 30 december 1937 behandlades ett stort antal ansökningar om förhandlingsrätt. Flertalet bifölls men några avlogs.

Vid 1938 års riksdag anmälde konstitutionsutskottet i sitt dechargememorial (nr 12), att utskottet beslutat anmärkning jämlikt § 107 regeringsformen mot dåvarande chefen för kommunikationsdepartementet, enär enhetliga synpunkter icke lagts till grund för bedömandet av ifrågavarande ansökningar. Sju av utskottets ledamöter reserverade sig mot beslutet.

Efter en närmare redogörelse för vissa av de i nämnda konselj avgjorda ärendena anförde konstitutionsutskottet, att utskottet — även med beaktande av de svårigheter, som kunde tänkas uppstå vid en första tillämpning av bestämmelserna om förhandlingsrätt för statens tjänstemän — vid granskningen av omförmälda beslut icke kunnat finna annat än att enhetliga synpunkter ej lagts till grund för bedömandet av de av skilda sammanslutningar gjorda ansökningarna om förhandlingsrätt. Utskottet byggde icke sitt omdöme på något ställningstagande till den formella frågan om vissa av de åsyftade organisationerna kunde anses som föreningar av tjänstemän i kungörelsens mening utan begränsade sig till en jämförelse i sak mellan ansökningarna.

De sju reservanterna i utskottet underströk, att departementschefen i propositionen 1937: 128 uttalat, att en begränsning av förhandlingsrätten borde vidtagas, så att endast de större och mera representativa föreningarna skulle erhålla förhandlingsrätt, och att riksdagen icke gjort någon erinran mot detta uttalande. Därest varje liten organisation på grund därav, att den omfattade ett flertal av en mindre, godtyckligt utvald, grupp av tjänstemän skulle medgivas förhandlingsrätt, syntes den åsyftade begränsningen omöjlig. Förhandlingsrättskungörelsen hade administrativ karaktär, och Kungl. Maj:t ägde sålunda rätt att medgiva förening förhandlingsrätt även för de fall att kungörelsen icke ägde tillämpning. Om nödig hänsyn skulle tagas till departementschefens berättigade strävan att begränsa antalet förhandlingsberättigade organisationer utan att därför någon grupp av anställda skulle komma att utestängas från sådan rätt, syntes det reservanterna som om utskottets omdöme var ogrundat.

Inom civildepartementet upptogs därefter till beredning bl. a. frågan om man skulle bibehålla kravet på särskilt erkännande för att tjänstemannaförening skulle få förhandlingsrätt enligt 1937 års kungörelse. I anslutning härtill upprättades inom departementet en promemoria angående ändringar i nämnda kungörelse. I promemorian erinrades om att kravet på särskilt erkännande motiverats med dels angelägenheten av att förhandlingsarbetet icke skulle alltför mycket betunga myndigheterna och dels önskemålet att motverka organisationssplittring. Det framhölls i promemorian, att auktorisationstvånget för att uppfylla dessa syften uppenbarligen måste innebära, att varje ansökan om förhandlingsrätt skulle noga prövas ur de synpunkter, som föredragande departementschefen i propositionen nr 128/1937 angivit såsom villkor för erkännande, nämligen att fråga skulle vara om större och mera representativa föreningar. I promemorian konstaterades emellertid, att

alltsedan riksdagsbehandlingen av ovannämnda utskottsutlåtande så gott som alla ansökningar om förhandlingsrätt bifallits, oavsett om sökandena uppfyllt dessa krav eller ej. I promemorian uttalades vidare, att man i den uppkomna situationen hade att välja mellan att helt släppa kravet på auktorisation såsom villkor för förhandlingsrätt eller också att förena auktorisationsförfarandet med en sådan prövning av vederbörande organisationers storlek och representativitet, som från början var avsedd. Beträffande alternativet att helt upphäva kravet på auktorisation såsom villkor för förhandlingsrätt uttalades i promemorian, att därför talade i första hand principiella skäl. Därtill kom, såsom i promemorian framhölls, att auktorisationstvånget icke — såsom man vid 1937 års reglering hävdade — torde ha nämnvärd betydelse för myndigheternas arbetsbelastning.

På grundval av promemorian utarbetades sedermera en proposition (nr 61/1954) innehållande i huvudsak förslag till ändring av 1937 års kungörelse innebärande bl. a. upphävande av auktorisationstvånget. Riksdagen, vars yttrande över förslaget begärdes, biträdde förslaget (r. skr. 132/1954). Kungl. Maj:t utfärdade därefter kungörelse (120/1954) om den beslutade ändringen.

Förenings förhandlingsrätt enligt 1940 års lag

Vilka omständigheter som skall tillmätas betydelse vid prövning av ansökningar om förhandlingsrätt enligt ovannämnda lag framgår ej av lagtexten. Vägledning måste därför sökas i förarbetena till lagen och den praxis, som har utbildat sig.

Särskilt tillkallade sakkunniga, som år 1938 avgav betänkande med förslag till lag om förhandlingsrätt för kommunala tjänstemän (SOU 1938: 56), uttalade bl. a. att om del ansetts nödvändigt att giva förhandlingsrätt endast åt vissa statstjänstemannaorganisationer, syntes det än nödvändigare, när det gällde de kommunala tjänstemännen, att införa en motsvarande ordning med hänsyn till den mångfald sammanslutningar av kommunala tjänstemän som förefunnes. De sakkunniga förordade därför, att endast i särskild ordning erkända föreningar skulle erhålla förhandlingsrätt samt föreslog att befogenheten att erkänna förening som förhandlingsberättigad borde tillkomma socialstyrelsen. Till utveckling av sin mening anförde de sakkunniga vidare:

Den begränsning av de förhandlingsberättigade föreningarnas antal, som ligger däri, att endast av socialstyrelsen godkända föreningar erhålla förhandlingsrätt, finna de sakkunniga emellertid icke till fyllest. En ytterligare inskränkning har syntts nödvändig av följande skäl.

Garanti måste i möjligaste mån skapas för att de kommunala myndigheterna icke överhoppas med göromål, som sammanhånga med förhandlingsrätten för tjänstemännen. Nödvändigheten av att begränsa de förhandlingsberättigade föreningarnas antal och därigenom minska göromålens omfattning är större, när det gäller kommunala myndigheter, än när fråga är om statliga. De kommunala myndigheterna bestå ju, i motsats till dem som vid förhandling representera staten gentemot tjänstemännen, till större delen av valda förtroendemän. Alltför stor belastning av de kommunala förtroende-

männens arbetsbörda synes böra undvikas, även om härigenom en viss inskränkning göres i tjänstemännens föreningsrätt.

Redan den omständigheten att, såsom föreslagits, socialstyrelsen och icke Kungl. Maj:t skall avgöra frågan, huruvida en personalförening skall tillerkännas rätt att uppträda såsom förhandlande part, synes göra det nödvändigt att i lagen införa bestämmelser, som gör det möjligt för socialstyrelsen att begränsa antalet sanktionerade föreningar. En prövning enbart på skälighetsgrunder utan att lagen ger någon närmare anvisning kan bli en för ämbetsverket svårlöst och ömtålig uppgift och skulle sannolikt leda till ett långt större antal föreningar erhöles förhandlingsrätt än som ur såväl kommunernas som tjänstemännens synpunkt vore önskvärt.

Önskemål om en begränsning av de förhandlingsberättigade föreningarnas antal ha vid upprepade tillfällen uttalats i de yttranden, som förekommit i samband med antagandet av förhandlingsordningarna för privatanställda och statens tjänstemän. Denna inställning hos tjänstemännen synes i fråga om 1936 års lag ha varit en av anledningarna till att det i lagens 3 kapitel särskilt reglerade förhandlingsförfarandet träder i tillämpning endast om *huvudorganisation* av arbetstagare genom anmälan hos socialstyrelsen påkallar sådant. — — —

Vid begränsning av föreningarnas antal kan skillnad göras mellan riksorganisationer och fristående lokala organisationer. En riksorganisation utgör en sådan sammanslutning, som principiellt står öppen för arbetstagare av ett visst slag inom hela riket. En fristående lokal förening är däremot avsedd att omsluta arbetstagare inom ett mer eller mindre lokalt begränsat område.

Därest förhandlingsrätten principiellt inskränktes till det förra slaget av kommunala tjänstemannaorganisationer, skulle enligt de sakkunnigas mening flera fördelar vinnas, utan att avsevärda svårigheter uppstode vid tillämpningen av bestämmelsen eller ett oskäligt ingrepp i föreningsfriheten gjordes. Den främsta anmärkningen skulle väl ligga däri, att ett system av enbart riksorganisationer skulle förhindra ett samfällt uppträdande av en kommuns samtliga tjänstemän gentemot kommunen. Härvid bör emellertid påpekas, att riksorganisationssystemet icke betager alla lokalföreningar förhandlingsrätt. En lokalförening, som är ansluten till en erkänd riksförening, äger givetvis förhandlingsrätt, i den mån riksorganisationen delegerar sådan rätt. I vilken utsträckning förhandlingsrätten skall utövas av riksorganisationen eller av lokalavdelningen är en inre fråga för organisationen. Bestämmandet av huruvida riksförening föreligger kan möjligen bli svårt i den mån föreningen visserligen anger sig avse att omfatta kommunala tjänstemän inom hela riket men faktiskt icke omsluter mer än en eller ett par orter. De sakkunniga vilja därvid hävda, att vid bedömandet största möjliga hänsyn bör tagas till att riksorganisationer i allmänhet utveckla sig ur lokala organisationer, och att sålunda en riksorganisation bör antagas vara för handen, även om den faktiskt har medlemmar endast på ett mindre antal orter. Däremot bör givetvis icke en organisation, som genom sitt namn blott giver sig skenet av att vara riksorganisation men i verkligheten fyller en rent lokal uppgift, anses vara riksorganisation.

Fördelarna av att begränsa de erkända föreningarna till riksorganisationer äro flera. Till en början äro de kommunala tjänstemännen för närvarande regelmässigt organiserade i riksorganisationer, antingen direkt eller genom underavdelningar, tillhörande riksorganisation. Fristående lokalföreningar torde knappast förekomma. Det ingrepp, som skulle göras i föreningsfriheten, är sålunda i praktiken av ringa betydelse. Om systemet med riksorganisationer kommer till användning, vinnes den såväl för tjänstemännen som

för kommunerna viktiga fördelen, att den nu föreslagna författningen kan väntas få en någorlunda enhetlig tillämpning. Skulle man genom lagstiftningen öppna väg för bildande av en mängd nu obefintliga fristående lokala föreningar, kunde man befara, att i ett sådant system förhandlingsordningen komme att tolkas på olika sätt i olika kommuner. Genom att de fristående lokala avdelningarna uteslutas från förhandlingsrätt, vinnes vidare fördelen av att man i större utsträckning än annars i själva sakfrågorna vid förhandlingarna kan komma till enhetlig tolkning av likalydande bestämmelser i olika kommuners reglemente och övriga bestämmelser, som angå tjänstemännen. Denna vinst av riksorganisationssystemet synes icke vara minst beaktansvärd.

De sakkunniga föreslog på grund av det anförda att endast riksorganisationer skulle erhålla förhandlingsrätt. Något krav på att organisationerna skulle ha ett visst antal medlemmar för att vinna erkännande ville de sakkunniga icke uppställa.

I den på grundval av de sakkunnigas betänkande utarbetade propositionen (4/1940) upptogs icke de sakkunnigas förslag om att endast riksorganisationer skulle erhålla förhandlingsrätt. Ej heller intogs i det vid propositionen fogade lagförslaget några föreskrifter om vad socialstyrelsen hade att iakttaga vid sin prövning av ansökningar om förhandlingsrätt.

Till utveckling av sin mening anförde departementschefen i propositionen bl. a.:

Ehuru vad de sakkunniga anført synes värt allt beaktande, vill jag dock icke förorda, att förhandlingsrätt ovillkorligen förbehålles riksorganisationer. Fall kunna nämligen tänkas, då en rent lokal förening vunnit sådan anslutning bland viss eller vissa grupper av tjänstemän i en kommun att föreningen icke rimligen bör förvägras förhandlingsrätt. Som regel synes dock sådan rätt icke böra tillerkännas smärre lokala föreningar, vilka utan större svårigheter skulle kunna ansluta sig till riksomfattande organisationer inom vederbörande befattningshavargrupper.

I likhet med de sakkunniga, anser jag icke lämpligt att uppställa ovillkorliga krav på viss medlemsanslutning, vare sig absolut eller procentuell, för att en förening skall kunna vinna erkännande såsom förhandlingsberättigad.

Vid utövändet av den socialstyrelsen tillerkända prövningsrätten synes mig styrelsen böra framgå med en viss varsamhet. Såvitt speciella tjänstemannagrupper hava reella särintressen att tillvarataga, böra härför bildade föreningar sålunda icke fränkännas förhandlingsrätt. Ej heller bör prövningsrätten så handhas, att det blir en undantagslös regel, att av flera föreningar med ungefärligen samma syftemål allenast en tillerkännes förhandlingsrätt. Men en gallring bland de sökande föreningarna bör däremot ske, där en sådan åtgärd, jämte det den kan antagas komma att lätta kommunalmyndigheternas arbete, riktar sig allenast mot förening, som påtagligen icke är ägnad att giva representativt uttryck för vederbörande tjänstemäns intressen.

Vid propositionens behandling i riksdagen förekom icke något uttalande beträffande den nu berörda frågan, och propositionen vann i denna del riksdagens bifall.

Från socialstyrelsen har utskottet inhämtat, att 46 organisationer erhållit förhandlingsrätt enligt 1940 års lag samt att av SAC och nio andra föreningar gjorda ansökningar om förhandlingsrätt avslagits.

Enligt utskottets mening har ifrågavarande ärende av statsrådet och chefen för socialdepartementet handlagts i full överensstämmelse med lagstiftningens syften och den praxis som utbildats på området. Utskottet har därför avslagit det inom utskottet framställda yrkandet om anmälan utan åberopande av 107 § regeringsformen.

Närvarande vid behandlingen av förevarande ärende:

från första kammaren: herrar Elmgren, Torsten Andersson, Damström, fru Segerstedt Wiberg, herrar Georg Pettersson, Sveningsson, Olén*, Kronstrand och Dahl; samt

från andra kammaren: herrar Spångberg, von Friesen, Magnusson i Tumhult, Adamsson, Larsson i Luttra, Braconier, Henningsson, Hamrin i Jönköping*, Andersson i Billingsfors och Johansson i Trollhättan.

* Ej närvarande vid justeringen.

IV

(Protokollet över kommunikationsärenden den 1 december 1961, nr 3)

Under dechargegranskningen föregående år uppmärksammade utskottet, att vissa statssekreterare och andra av de högsta departementstjänstemännen innehade uppdrag såsom styrelsemedlemmar i hel- och halvstatliga företag inom vederbörande departements verksamhetsområde. Under årets dechargearbete har uppmärksammats, att statssekreteraren i kommunikationsdepartementet varit av Kungl. Maj:t utsedd ledamot av och ordförande i representantskapet för statens aktier i ABA år 1961, att han genom beslut av Kungl. Maj:t den 1 december 1961 förordnats att under år 1962 inneha dessa uppdrag samt att han efter tillstyrkan av representantskapet alltsedan år 1959 och sålunda även under år 1961 varit invald som ledamot i ABA:s styrelse.

Vid bedömningen av motsvarande förhållanden för år 1960 fäste utskottet (utlåtande nr 15/1961 s. 6) vikt vid att frågan om de statliga företagsformerna var föremål för överväganden inom Kungl. Maj:ts kansli och att författningsutredningen icke torde kunna undgå att i sitt slutbetänkande taga ställning till spørsmålet om statssekreterarnas konstitutionella ställning i framtiden.

Utskottet har inhämtat, att övervägandena angående de statliga företagsformerna alltjämt pågår. Som för riksdagen är bekant pågår jämväl fortfarande författningsutredningens arbete. Under sådana förhållanden föreligger ej skäl att bedöma frågan annorlunda än vid fjolårets dechargegranskning. Utskottet har därför avslagit ett inom utskottet framställt yrkande om att handläggningen av ärendet skulle föranleda anmälan utan åberopande av 107 § regeringsformen.

Närvarande vid behandlingen av förevarande ärende:

från första kammaren: herrar Elmgren, Torsten Andersson, Damström, fru Segerstedt Wiberg, herrar Georg Pettersson, Sveningsson, Ol-sén*, Kronstrand och Dahl; samt

från andra kammaren: herrar von Friesen, Magnusson i Tumhult, Adamsson, Larsson i Luttra, Braconier, Henningsson, Hamrin i Jönköping*, Andersson i Billingsfors och Johansson i Trollhättan.

* Ej närvarande vid justeringen.

V

(Protokollet över handelsärenden den 10 november 1961, nr 20)

Den huvudsakliga verksamheten vid det statsägda Svenska skifferoljeaktiebolaget med anläggningar i Kvarntorp i Örebro län var utvinning av för landets beredskap viktiga varor, såsom brännolja och bensin m. m. ur oljeskiffer. Den därvid såsom en biprodukt uppkommande skiffergasen användes bl. a. till framställning av ammoniak. Ammoniakstillverkningen möjliggjordes sedan riksdagen år 1954 medgivit att staten finge teckna borgen för lån för uppförande av en ammoniakfabrik (SU 1954: 122, r. skr. 293). Den producerade ammoniaken levererades till Aktiebolaget Svenska Salpeterverken i Köping för framställning av kvävegödselmedel.

I proposition den 10 november 1961 till 1961 års riksdag (nr 199) hemställde Kungl. Maj:t att riksdagen måtte besluta om avveckling av verksamheten vid skifferoljebolaget. I propositionen redovisades som ett led i avvecklingen en preliminär överenskommelse, som träffats mellan skifferoljebolaget och salpeterverken. Enligt denna skulle skifferoljebolaget med verkan från och med den 1 januari 1962 till salpeterverken mot en viss köpeskilling överlåta en del av sitt industriområde samt ammoniakfabriken. Produktionen av ammoniak, som skulle övertagas av salpeterverken, skulle framdeles baseras på olja. På området avsåg salpeterverken att även snarast uppföra anläggningar för tillverkning av vissa andra kemiska produkter. Parallellt med denna utbyggnad skulle salpeterverken i Köping väsentligt utvidga sin produktion av ammoniak och salpetersyra. Propositionen hänvisades av kamrarna till statsutskottet den 21 november 1961.

I en aide-mémoire, som den 1 december 1961 överlämnades av den norske ambassadören i Stockholm till statsrådet och chefen för handelsdepartementet, uttryckte den norska regeringen sin oro över de svenska planerna på en utvidgning av kväveproduktionen, vilken enligt norsk uppfattning komme att bereda svårigheter för den norska exporten av kväveprodukter till Sverige. Däri framhölls vidare bl. a. att igångsättandet av kväveproduktion i Sverige i större omfattning varit en betydande belastning under arbetet i Norge med planerna på närmare nordiskt ekonomiskt samarbete och att denna belastning komme att bli än mer kännbar om den svenska kväveproduktionen ökades.

Den norska framställningen delgavs icke statsutskottet, men genom ett

tidningsmeddelande uppmärksammades den av utskottets första avdelning, vilken då förehade propositionen rörande skifferoljebolaget till behandling. Avdelningen inhämtade härvid under hand från handelsdepartementet muntlig upplysning om framställningens huvudsakliga innehåll. Efter förslag av avdelningen tillstyrkte statsutskottet i utlåtande den 8 december 1961 bifall till propositionen (SU 191). Mot utlåtandet avgav en utskottsledamot en blank reservation.

Riksdagen godkände utskottets hemställan den 13 december 1961 (r. skr. 399). I kammardebatten framhölls att den norska framställningen icke delgivits utskottet.

Kungl. Maj:t, som den 12 december 1961 besvarat den norska framställningen, godkände sedermera den 29 december 1961 det mellan skifferoljebolaget och salpeterverken träffade avtalet.

Frågan om ökningen av den svenska kväveproduktionen blev föremål för en interpellationsdebatt i det norska stortinget den 10 januari 1962. I den svenska riksdagen uttalade sig i ett interpellationssvar statsrådet och chefen för handelsdepartementet i frågan den 7 februari 1962 (AK 1962: 6 s. 51 ff). Vid Nordiska rådets tionde session i Helsingfors i mars 1962 var frågan om utvidgningen av kväveproduktionen i Sverige ånyo föremål för diskussion.

Utskottet, som vill framhålla betydelsen av att riksdagens vederbörande utskott erhåller alla de upplysningar som skäligen kan vara av betydelse vid behandlingen av till utskotten hänvisade propositioner, har emellertid icke funnit chefens för handelsdepartementet handläggning av ärendet böra föranleda någon erinran från utskottets sida.

Närvarande vid behandlingen av förevarande ärende:

från första kammaren: herr Damström, fru Segerstedt Wiberg, herrar Georg Pettersson, Sveningsson, Olmén*, Kronstrand, Erik Olsson, Virgin, Dahl och Harald Pettersson**; samt

från andra kammaren: herrar Spångberg, Andersson i Linköping, Magnusson i Tumhult, Adamsson, Bengtsson i Halmstad, Nilsson i Östersund, Hammar, Braconier och Boo*.

* Ej närvarande vid justeringen.

** Avstod från att rösta vid ärendets avgörande och deltog ej i justeringen.

VI

(Protokollet över handelsärenden den 2 februari 1961, nr 28, den 22 september 1961, nr 11, och den 13 oktober 1961, nr 22)

Rätten att anordna lotteri regleras i lotteriförordningen den 19 maj 1939 (nr 207). Enligt 1 § förordningen får lotteri om penningar eller penningars värde icke utan tillstånd av Kungl. Maj:t anordnas för allmänheten i andra fall eller i annan ordning än som stadgas i förordningen.

Såsom lotteri anses enligt nämnda paragraf varje företag, i vilket efter lottning, gissning, vadhållning eller jämförlig av slumpen helt eller delvis be-

roende anordning kan av en eller flera deltagare erhållas vinst till högre värde än det, som erhålles av envar deltagare.

Lotteri kan föreligga även om deltagarna däri icke erlägger någon insats. Särskilt tillkallade sakkunniga, som år 1938 avgav betänkande med förslag till lotteriförordning m. m. (SOU 1938: 17), övervägde emellertid att från förbudsbestämmelserna undantaga sådana lotteriföretag. I samband härmed anförde de sakkunniga:

Anledningen till undantag för dylika fall skulle givetvis vara, att deltagarna där ej riskerade någon ekonomisk förlust. De vanligaste företagen av denna art torde vara lotterier i en eller annan form, anordnade av varuhus i reklamsyfte, samt vissa lotterier i samband med tryckalster, d. v. s. tidningslotterier. Insatsbefrielsen är dock merendels mera skenbar än verklig. Deltagarna i ett tidningslotteri t. ex. köpa i allmänhet tidningen samt betala på det sättet insats i företaget. Och även om icke insatser direkt eller indirekt erläggas, torde som regel deltagandet i nu omförmälda slag av lotterier ej kunna ske utan ekonomiskt utlägg i någon form, åtminstone för porto eller papper. I varje fall föranleder det besvär och tidsutdräkt. I betraktande av vad sålunda anförts hava sakkunniga stannat för att den omständigheten allenast, att för deltagande i ett lotteri ej fordras insats, icke bör föranleda att lotteriet blir tillåtet.

I propositionen (76/1939) med förslag till nu gällande lotteriförordning anslöt sig departementschefen till den princip de sakkunniga sålunda angivit.

Sedan år 1958 har Kungl. Maj:t i vissa fall lämnat bankinrättningar tillstånd att anordna utlottning av penningbelopp bland sina kontoinnehavare. Under år 1961 lämnade Kungl. Maj:t tillstånd till sådan utlottning i nedan nämnda fall:

1. I ansökan den 18 januari 1961 anhöll Svenska handelsbanken om tillstånd att i samband med vissa arrangemang i anledning av bankens 90-årsjubileum enligt särskild plan anordna utlottning av penningbelopp bland bankens kontoinnehavare. Enligt planen skulle vid ettvar av bankens 391 kontor varje dag under tiden den 13—18 mars 1961 utlottas ett pris å nittio kronor, lotterivinstskatt oberäknad. Till stöd för ansöknings åberopade banken, att avsikten med ifrågavarande lotteri vore att stimulera sparandet och öka inlåningen i banken.

I ärendet infordrades utlåtanden av överståthållarämbetet samt bank- och fondinspektionen.

I utlåtande den 21 januari 1961 avstyrkte överståthållarämbetet ansöknings åberopande av att sökanden icke vore ett allmännyttigt företag med allenast spararna som intressenter utan drev en rörelse som var förknippad med ekonomiska intressen; det senare vore en omständighet som i allmänhet ansetts lägga hinder i vägen för lotteritillstånd.

Bank- och fondinspektionen anförde i utlåtande den 26 januari 1961 bl. a.:

Inspektionen ställer sig tveksam till effekten av den sparverkan som lotteriet kan åstadkomma. Vad angår lotteriet såsom ett led i bankens reklam — detta synes vara den huvudsakliga innebörden av förslaget — finner inspek-

tionen väl metoden egenartad, men då den tidigare accepterats i fråga om sparbankerna, så har inspektionen för sin del ej anledning motsätta sig att banken erhåller det begärda tillståndet. Ämbetsverket utgår härvid från att banken liksom beträffande annan form av reklam ser till att kostnaderna blir rimliga med hänsyn till det resultat som kan förväntas.

Genom beslut den 2 februari 1961 lämnade Kungl. Maj:t efter föredragning av statsrådet och chefen för handelsdepartementet det begärda tillståndet under villkor att deltagande i utlottning icke vore förbundet med någon särskild kostnad för deltagare, att dragning verkställdes av notarius publicus, polismyndighet eller polisman, som därtill utsetts av polismyndighet, samt att utlottningens resultat offentligen kungjordes på sätt vederbörande länsstyrelse och — i Stockholm — överståthållarämbetet bestämde.

2. I ansökningar den 22 juni och den 22 augusti 1961 anhöll Ovensjö sparbank om tillstånd att i samband med högtidlighållandet av bankens 100-årsjubileum anordna utlottning av penningbelopp bland bankens kontoinnehavare.

Länsstyrelsen i Gävleborgs län, som avgav utlåtande i ärendet, tillstyrkte sparbankens framställning. Genom beslut den 15 september 1961 lämnade Kungl. Maj:t, efter föredragning av under 1. angivet statsråd, under motsvarande villkor som i nämnda punkt, tillstånd för sparbanken att varje dag under tiden den 22—27 januari 1962 bland dagens insättare vid envar av tre grupper av kontor utlotta ett pris å 100 kronor, lotterivinstskatt icke inräknad.

3. I ansökan den 1 juli 1961 anhöll Svenska sparbanksföreningen om tillstånd för vissa sparbanker — till antalet över 400 — att enligt särskild plan anordna utlottning av penningbelopp bland bankernas kontoinnehavare. Enligt planen skulle envar bank varje dag under tiden den 25—31 oktober 1961, bland dagens insättare utlotta ett pris å högst etthundra kronor, lotterivinstskatt icke inräknad, för varje kontor eller sparställe eller grupp av kontor och sparställen.

Sparbanksinspektionen och överståthållarämbetet, som avgav yttranden i ärendet, understödde bifall till ansökningsen.

Genom beslut den 22 september 1961 efter föredragning av statsrådet Hermansson i egenskap av t. f. chef för handelsdepartementet biföll Kungl. Maj:t ansökningsen samt föreskrev att såsom villkor skulle gälla, att deltagande i utlottning icke vore förbundet med någon särskild kostnad för deltagare, att, där gemensam utlottning anordnades för grupp av kontor och sparställen, i ettvar i gruppen ingående kontor eller sparställe funnes anslagen tydlig uppgift om vilka kontor och sparställen som inginge i gruppen, att dragning verkställdes av notarius publicus, polismyndighet eller polisman, som därtill utsetts av polismyndighet, samt att utlottningens resultat offentligen kungjordes på sätt vederbörande länsstyrelse och — i Stockholm — överståthållarämbetet bestämde.

4. I ansökan den 30 september 1961 anhöll Svenska sparbanksföreningen

om tillstånd för ytterligare två sparbanker att anordna utlottning på sätt angivits under 3.

Genom beslut den 13 oktober 1961 efter föredragning av under 1. nämnt statsråd biföll Kungl. Maj:t ansökningsen.

Vid prövning av förevarande ärenden har utskottet icke funnit anledning till erinran mot vederbörande statsråd.

Närvarande vid behandlingen av förevarande ärende:

från första kammaren: herr Damström, fru Segerstedt Wiberg, herrar Georg Pettersson, Sveningsson, Olsén*, Kronstrand, Erik Olsson, Dahl och Harald Pettersson*; samt

från andra kammaren: herrar Spångberg, Andersson i Linköping, Magnusson i Tumhult**, Adamsson, Bengtsson i Halmstad, Nilsson i Östersund, Hammar, Braconier** och Boo*.

* Ej närvarande vid justeringen.

** Avstod från att rösta vid ärendets avgörande och deltog ej i justeringen.

Stockholm den 10 maj 1962

På konstitutionsutskottets vägnar:

BENGT ELMGREN

Närvarande:

från första kammaren: herrar Elmgren, Torsten Andersson, Damström, fru Segerstedt Wiberg, herrar Georg Pettersson, Sveningsson, Kronstrand, Erik Olsson, Virgin och Dahl; samt

från andra kammaren: herrar Spångberg, Andersson i Linköping, von Friesen, Magnusson i Tumhult, Adamsson, Larsson i Luttra, Bengtsson i Halmstad, Nilsson i Östersund, Hammar och Braconier.

Reservationer

Avseende avd. C b) i utskottets memorial

(Avslagna yrkanden om anmälan utan återopande av § 107 regeringsformen)

B e t r ä f f a n d e p u n k t I

av herr *Braconier*, som med instämmande av fru *Segerstedt Wiberg*, herrar *Sveningsson*, *Hilding*, *Isacson*, *von Friesen*, *Magnusson* i Tumhult och *Hammar* ansett att utskottets yttrande beträffande förevarande punkt bort ha följande lydelse:

I 1962 års statsverksproposition — — — (= utskottsmajoriteten, s. 8—15) — — — oförbindande meningsyttringar.

I fråga om det i riksstaten för budgetåret 1961/62 anvisade reservationsanslaget om 1 844 000 kr. till Utbildning av lärare vid yrkesundervisningen kan emellertid enligt utskottets mening någon tvekan icke råda om att anslaget är förbundet med villkor som utslöt att det användes till bestridande av kostnader för den utbildning av gymnasieingenjörer till läroverkslärare som med begivande av chefen för ecklesiastikdepartementet igångsattes den 1 februari 1962. Denna uppfattning grundar utskottet på följande skäl.

Det ifrågavarande anslaget har alltsedan sin tillkomst huvudsakligen använts för utbildning av lärare för industri och hantverk vid verkstadsskolor och likande yrkesskolor. De senaste åren har anslaget även tagits i anspråk för utbildningskurser för lärare i tekniska och naturvetenskapliga ämnen på enhetsskolans högstadium. Därjämte har sedan åtskilliga år inom anslagets ram anordnats kortare pedagogiska sommarkurser avsedda även för lärare vid högre tekniska läroverk. Däremot har undervisning i fackämnen för sådana lärare icke bestritts med medel ur anslaget i fråga. Dylik undervisning har hittills normalt ombesörjts av lärare som fått sin utbildning vid universitet eller högskolor, för vilka anstalter kostnaderna bestri- des ur andra anslag.

Vad angår det å riksstaten för budgetåret 1961/62 anvisade anslaget till Utbildning av lärare vid yrkesundervisningen hänvisade departementschefen under denna anslagsrubrik i 1961 års statsverksproposition inledningsvis till de i anslutning till 1960 års beslut utfärdade kungl. breven rörande ifrågavarande utbildning. Dessa avser anordnande av kurser av i stort sett samma typer som dem som hittills bestritts ur anslaget. I motiveringen för det i propositionen begärda anslaget om 1 844 000 kr. redogjorde departementschefen i fortsättningen för sina ställningstaganden till de förslag överstyrelsen för yrkesutbildning enligt redogörelse i propositionen i sina anslagsäskanden framlagt i fråga om anordnande av kurser av olika typer

och kostnaderna för dessa på sådant sätt att det, fränsett ett för övrig kursverksamhet beräknat belopp å omkring 620 000 kr., klart framgår vilka belopp som beräknades för skilda slag av kurser. Härvid använde departementschefen uttryck som att han tillstyrkte att vissa kurser anordnades. De omhandlade kurserna avsåg ej till någon del utbildning av gymnasieingenjörer till lärare vid högre tekniska läroverk. Att ej heller beloppet 620 000 kr. för övrig kursverksamhet var avsett för sådant ändamål är uppenbart genom överstyrelsens motivering för sitt yrkande i denna del. Departementschefen förklarade i sin motivering avslutningsvis att anslaget i fråga vid bifall till vad han sålunda förordat borde uppföras med 1 844 000 kr. I sitt utlåtande i anledning av förevarande del av statsverkspropositionen hemställde därefter statsutskottet »i enlighet med Kungl. Maj:ts förslag» — med tillagd hänvisning till sidor i propositionen som rymmer såväl motivering som kläm — att riksdagen måtte anvisa det begärda reservationsanslaget, varefter riksdagen fattade beslut i överensstämmelse med vad statsutskottet hemställt.

Det anförda ger enligt utskottets mening tydligt vid handen att det av 1961 års riksdag fattade beslutet om anslag till Utbildning av lärare vid yrkesundervisningen meddelats under villkor att detsamma begagnades till anordnande av kurser åtminstone i huvudsaklig överensstämmelse med den plan som redovisades i departementschefens i statsverkspropositionen intagna motivering för anslagsframställningen. Att en viss frihet måste finnas att med hänsyn till inträffande faktiska förhållanden göra smärre jämkningar och omdisponeringar i fråga om kursverksamheten, blott dessa håller sig inom ramen för de syften som skall tillgodoses genom de i anslagsbeslutet avsedda kurserna, torde ligga i sakens natur. Däremot måste det innefatta ett klart avsteg från de med anslaget förbundna villkoren att använda medel ur detta till ett ändamål som är så avlägset från vad riksdagen avsett med anslagsbeslutet som den ifrågavarande utbildningen av gymnasieingenjörer — detta så mycket mera som de vidtagna rekryteringsåtgärderna innebar delvis nya principer i fråga om studiehjälp. Anslaget har därför rätteligen icke fått anlitas vare sig för bestridande av kostnader för annonser om ifrågavarande utbildningskurser eller utgifter i övrigt som åsamkats statsverket genom förberedandet och igångsättandet av dessa. Därjämte har genom de vidtagna åtgärderna riksdagen blivit bunden vid sin prövning av de framlagda förslagen rörande utbildningskurserna i så måtto, att ett avslagsbeslut skulle ha medfört att redan nedlagda kostnader samt ersättningar för givna föreläsningar blivit onyttiga, varjämte förfång skulle ha vållats enskilda personer i samband med kursernas inställande och vissa skadeersättningar till elever sannolikt blivit ofrånkomliga.

Med hänsyn till betydelsen av att riksdagens beslut angående användningen av anslag respekteras och att dess prövning av behov för vilka medel äskas å tilläggsstat icke föregripes har utskottet beslutat att för riksdagen göra anmälan i förevarande ärende utan åberopande av 107 § regeringsformen.

Beträffande punkt II

av herr *Braconier*, som med instämmande av fru *Segerstedt Wiberg*, herrar *Sveningsson*, *Kronstrand*, *Virgin*, *Magnusson* i Tumhult och *Hammar* ansett att utskottets yttrande beträffande förevarande punkt bort ha följande lydelse:

Till 1961 års riksdags — — — (= utskottsmajoriteten, s. 17) — — — 300 miljoner kr.

I 54 § tredje stycket riksdagsordningen stadgas att propositioner, som avser statens inkomster och utgifter för nästkommande budgetår, skall avlämnas till riksdagen inom sjuttio dagar från dess öppnande och att sådan proposition, med undantag av proposition angående riksstatens slutliga regering, ej må avlätas senare, utan så är att Konungen prövar uppskov med framställningen lända riket till allvarligt men.

Beträffande övriga propositioner finnes enligt fjärde stycket i samma paragraf större möjligheter till uppskov.

Den för budgetpropositioner gällande sjuttiodagarsfristen infördes i samband med en år 1949 genomförd reform av riksdagens arbetsformer. Bestämelsen innebar beträffande dylika propositioner väsentligen en skärpning av tidigare regler om möjlighet till uppskov. I den proposition till 1948 års riksdag (nr 244/1948) som låg till grund för de följande år genomförda ändringarna beträffande riksdagens arbetsformer framhöll vederbörande departementschef, att nya propositioner uppenbarligen endast i yttersta undantagsfall borde få framläggas under höstsessionen. Det särskilda utskott, till vilket propositionen hänvisades, uttalade i sitt av riksdagen godkända utlåtande (nr 1/1948) i anledning av propositionen, att utskottet fann däri gjord åtskillnad i fråga om tidsfristens längd mellan budgetpropositioner och övriga propositioner väl motiverad med hänsyn till nödvändigheten att budgetregleringen måste vara färdig före vårsessionens slut och underströk på det kraftigaste vikten av att propositionstiderna respekterades. En år 1957 genomförd utvidgning av möjligheterna att avlämna propositioner till höstsessionen berörde icke budgetpropositioner avseende nästkommande budgetår.

Såsom berördes av 1948 års särskilda utskott har stadgandet om tiden för framläggande av budgetpropositioner samband med statsregleringens anknytning till budgetåret. Även om en viss uppluckring av denna anknytning skett genom senare års praxis, gäller alltjämt den grundläggande principen att riksdagen, efter att genom statsverkspropositionen ha erhållit en samlad överblick över rikets finanser, skall fastställa budgeten före budgetårets början. Ändringar i den löpande budgeten får därför företagas endast då mycket starka skäl därtill föreligger.

Ovannämnda proposition med förslag om ändring i kommunalskattelagen m. m. var enligt utskottets mening uppenbarligen icke av den karaktär att ett uppskov med framställningen till följande riksdag skulle ha länt riket till allvarligt men. Om chefen för finansdepartementet haft en annan upp-

fattning i denna konstitutionella fråga, borde skälen härför uttryckligen ha redovisats i propositionen. Ett åsidosättande av ifrågavarande grundlagsbestämmelse på det sätt som här förekommit innebär att riksdagens rätt att i ett sammanhang bedöma budgetens inkomst- och utgiftssida på ett betänkligt sätt trädes för nära.

Utskottet finner vidare olämpligt att skattepropositionen i fråga i strid mot god parlamentarisk praxis icke innehöll några egentliga prognoser rörande budgetutvecklingen. Detta förefaller så mycket mera egendomligt med hänsyn till den vikt departementschefen synes ha tillmätt propositionen. Anmärkningsvärt är även att det omfattande skatteförslaget icke varit föremål för remissbehandling.

På grund av det anförda har utskottet — med understrykande särskilt av att riksdagsordningen avser att förebygga avlämnande av skattepropositioner till riksdagens höstsession där ej underlåtenhet härutinnan skulle medföra allvarligt men för riket — beslutat att i anledning av vad i ärendet förekommit för riksdagen göra anmälan utan åberopande av 107 § regeringsformen.

B e t r ä f f a n d e p u n k t I I I

av herr *von Friesen*, som med instämmande av fru *Segerstedt Wiberg* herrar *Kronstrand*, *Magnusson* i Tumhult, *Braconier* och *Hamrin* i Jönköping anført följande:

Den organisation som sökt förhandlingsrätt är i svenskt samhällsliv välkänd och har sina rötter i tänkesätt och strävanden som började utformas redan under 1800-talet. När det gäller kommunal förhandlingsrätt bör synnerligen vida möjligheter beredas vederbörande, då förhandlingsrätt genom en organisation är en varje arbetstagare tillkommande medborgerlig rättighet. Redan det faktum att 25 av de 32 brandmännen i Gävle ansökt om kommunal förhandlingsrätt bör betraktas som en fullt tillräcklig viljeyttring från deras sida. De precedensfall då avslag ägt rum tidigare synes icke motivera departementschefens hemställan i nu förevarande ärende. Då vi ansett att organisationen bort medgivas förhandlingsrätt, har vi inom utskottet yrkat anmälan utan åberopande av § 107 regeringsformen.

B e t r ä f f a n d e p u n k t I V

av herr *von Friesen*, som med instämmande av fru *Segerstedt Wiberg*, herrar *Sveningsson*, *Kronstrand*, *Magnusson* i Tumhult, *Braconier* och *Hamrin* i Jönköping anført följande:

Sedan ifrågavarande ärende förra året handlades har någon ändring icke vidtagits. Statssekreteraren i kommunikationsdepartementet har, i visst fall efter tillstyrkan av representantskapet, ånyo erhållit uppdragen. Då vi på samma grunder som föregående år ansett ett dylikt förfarande ägnat att inge principiella betänkligheter, har vi inom utskottet yrkat anmälan utan åberopande av 107 § regeringsformen.

B e t r ä f f a n d e p u n k t V

av herr *Braconier*, som med instämmande av fru *Segerstedt Wiberg*, herrar *Sveningsson*, *Kronstrand*, *Virgin*, *Magnusson* i Tumhult och *Hammar* ansett att utskottets yttrande bort ha följande lydelse:

Den huvudsakliga — — — (= utskottsmajoriteten, s. 26—27) — — — för diskussion.

Utskottet finner att den norska regeringens ifrågavarande framställning bort delgivas riksdagen eller det av dess utskott, som vid tiden för framställningens överlämnande hade propositionen om avvecklingen av verksamheten vid skifferoljebolaget till behandling. Att så bort förfaras har även erkänts av handelsministern i uttalande i andra kammaren den 7 februari 1962 i debatten i anledning av ovannämnda interpellationssvar (AK 1962: 6 s. 63).

I anledning av vad som förekommit vid ärendets handläggning har utskottet beslutat att för riksdagen göra anmälan utan åberopande av 107 § regeringsformen.

B e t r ä f f a n d e p u n k t V I

av herr *Sveningsson*, som ansett, att utskottets yttrande bort ha följande lydelse:

Rätten att — — — (= utskottsmajoriteten, s. 27—30) — — — Kungl. Maj:t ansökningen.

Lotteriförordningen bygger på principen att den som deltagar i vinstutlottning också för detta gör en insats. Vid anordnandet av lotteri förekommer lottförsäljning, och den som har utsikt att erhålla en lotterivinst har för detta gjort ett större eller mindre risktagande. Utlottning av vinster bland insättarna i bank i de s. k. banklotterierna sker utan något risktagande från insätternas sida.

Dessa lotterier anordnas huvudsakligen ur reklamsynpunkt för respektive bankföretag. Att lotteriförordningen på detta sätt skall kunna utnyttjas och tjäna reklamsyften, har vid förordningens antagande icke varit meningen. Skulle lotterier av denna typ vara tillåtna borde bestämmelser här om vara intagna i lotteriförordningen.

Det kan även ifrågasättas om dessa lotterier har någon sparstimulerande effekt. Insättning i bank under den tid lotteri för insätternas är anordnat behöver icke innefatta något nysparande. För dylika insättningar kan sålunda medel uttagas från annan bank, och det kräves icke heller att gjorda insättningar innestår viss tid efter utlottningen. Då lotterierna ej heller i övrigt tjänar något samhällsnyttigt ändamål, måste de meddelade lotteritillstånden anses oförenliga med de principer, efter vilka lotteriförordningen utformats. Tillstånd till lotterierna hade därför ej bort meddelas. Utskottet har därför beslutat att i anledning av vad i ärendena förekommit för riksdagen göra anmälan utan åberopande av 107 § regeringsformen.